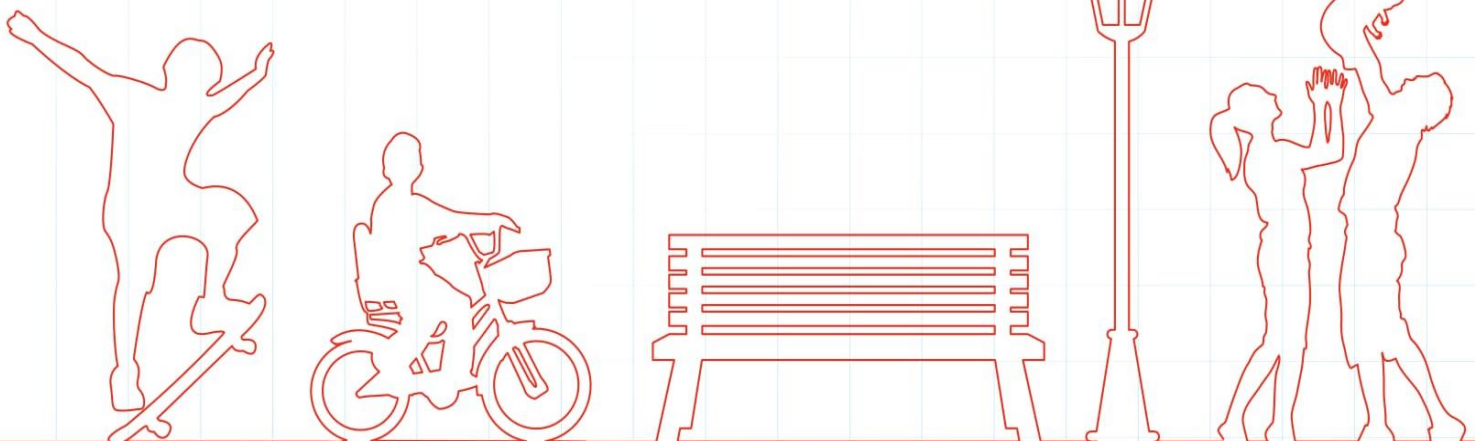

Ik ben meer dan mijn problemen

Een integrale aanpak voor kinderen met meerdere problemen in de thuissituatie

Rapportnummer: KOM012/2019

Datum: 13 december 2019

Ik ben meer dan mijn problemen

Een integrale aanpak voor kinderen met meerdere problemen in de thuissituatie

© De Kinderombudsman, 13 december 2019

Onderzoeker(s)

Marit Hopman

Alexandra de Jong

Kinderombudsvrouw

Margrite Kalverboer

Inhoudsopgave

SAMENVATTING VOOR KINDEREN	5
WAAROVER GAAT DIT RAPPORT?	7
BELANGRIJKE KNELPUNTEN	7
OPBOUW RAPPORT	8
WAT WETEN WE AL?	9
SIGNALEN VAN DE KINDEROMBUDSMAN	9
KINDERRECHTEN ALS KADER	10
WAT WETEN WE UIT ANDER ONDERZOEK?.....	10
NEDERLANDS BELEID RONDOM PROBLEMEN THUIS.....	14
WAT IS HET DOEL VAN DIT ONDERZOEK?	16
DOELEN ONDERZOEK	16
ONDERZOEKSVRAAG	17
WAT HEBBEN WE GEDAAN?	18
ONAFHANKELIJKE VARIABELE.....	18
DE INTERACTERENDE VARIABELEN EN DE UITKOMSTVARIABELE.....	18
WAT ZIJN ONZE BEVINDINGEN?	20
HOE ZIEN DE GROEPEN KINDEREN ER UIT?	20
WAT LATEN DE ANALYSES ZIEN?.....	21
WAT ZIJN ONZE CONCLUSIES?	26
ANTWOORDEN OP DE VERWACHTINGEN.....	26
CONCLUSIES	27
WELKE ADVIEZEN GEVEN WIJ MEE?	29
VOOR ORGANISATIES IN HET SOCIALE DOMEIN.....	29
VOOR GEMEENTEN	30
VOOR BEROEPSVERENIGINGEN	31
VOOR IEDEREEN DIE ALS PROFESSIONAL BESLUITEN NEEMT OVER HET LEVEN VAN KINDEREN	31
KORTE AFSLUITENDE REFLECTIE	32
LITERATUURLIJST	33
BIJLAGE 1: VRAGENLIJST VAN DE KINDERRECHTENTOUR 2018	36
BIJLAGE 2: HET KINDERRECHTENVERDRAG	44
BIJLAGE 3: STATISTISCHE ONDERBOUWING EN EXTRA INFORMATIE	45
BEPALEN VERDELING (NORMALITEIT)	45
REGRESSIE	45
BIJLAGE 4: STATISTISCHE ONDERBOUWING VAN DE BEVINDINGEN	47

MODEL 1: BIC THUIS EN BIC OMGEVING ALS MEDIATOR	47
MODELLEN 2 EN 3: VERGELIJKING TUSSEN GROEPEN KINDEREN OP BASIS VAN AANTAL KWETSBAARHEDEN	48

SAMENVATTING VOOR KINDEREN

WAAROM DIT RAPPORT?

De Kinderombudsman wil graag weten hoe kinderen met problemen thuis het beste geholpen kunnen worden. Met de meeste kinderen in Nederland gaat het gelukkig goed. Maar er zijn ook kinderen met wie het minder goed gaat. Over deze kinderen gaat dit rapport. Kinderen die thuis weinig geld hebben. Kinderen met gescheiden ouders die niet meer normaal met elkaar om kunnen gaan. Of kinderen waarbij er thuis veel ruzie is. Kortom, dit rapport gaat over kinderen die thuis problemen hebben en hoe zij het beste geholpen kunnen worden.

HOE MEER PROBLEMEN, HOE LAGER HET RAPPORTCIJFER

De Kinderombudsman heeft in dit onderzoek gekeken naar *hoeveel* problemen er thuis zijn. Uit andere onderzoeken blijkt namelijk dat hoe meer problemen er thuis zijn, hoe minder tevreden kinderen over hun leven zijn. De Kinderombudsman wilde weten of dit ook klopt voor kinderen in Nederland, en dat is zo:

Als er 1 probleem is, geven kinderen hun leven het rapportcijfer 7,3.

Als er 2 problemen zijn, geven kinderen hun leven het rapportcijfer 6,6.

Als er 3 problemen zijn, geven kinderen hun leven een onvoldoende, namelijk het rapportcijfer 5,1

KOMT DAT LAGE RAPPORTCIJFER ALLEMAAL DOOR DE PROBLEMEN THUIS?

Voor een deel komen de lagere cijfers die sommige kinderen hun leven geven door de problemen thuis. Maar het komt ook doordat de problemen thuis invloed hebben op andere dingen in het leven van kinderen. Door de problemen kunnen ouders bijvoorbeeld weinig aandacht en interesse voor hun kinderen hebben. Of het kan zijn dat kinderen zich schamen voor de problemen thuis en het daardoor moeilijk vinden om vrienden te maken. Ook kan het zijn dat kinderen met problemen thuis zich niet veilig voelen, of weinig vertrouwen hebben in de toekomst.

WAT VOOR HULP WILLEN KINDEREN DIE HET THUIS NIET ZO LEUK HEBBEN?

Voor kinderen die 1 of 2 problemen in de thuissituatie hebben, moeten de problemen zélf opgelost worden. Als de problemen opgelost zijn, zullen zij gelukkiger zijn.

Kinderen die thuis 3 problemen hebben, hebben vooral last dat hun ouders zo druk zijn met de problemen dat zij geen tijd en aandacht voor de kinderen hebben. Voor deze kinderen is het belangrijk dat ouders weer goed voor hen kunnen zorgen, en dat zij fijn contact met hun ouders hebben.

Doordat deze kinderen moeilijker contact hebben met hun ouders, hebben zij ook vaak een minder goede band met andere volwassenen. Bijvoorbeeld met familie of een docent. De problemen thuis hebben dus ook invloed op andere dingen in het leven van deze kinderen. Het is voor hen daarom juist belangrijk dat de band met hun ouders

verbeterd wordt. Of dat er anders in ieder geval andere mensen in hun omgeving zijn die hen kunnen helpen.

WIE GAAT VOOR DEZE HULP ZORGEN?

Voor de kinderen die thuis 1 of 2 problemen hebben, kan een hulpverlener het gezin helpen om het probleem op te lossen. De hulpverlener kan bijvoorbeeld helpen met het omgaan met weinig geld, of helpen bij het aanpakken van de ruzies thuis.

Voor kinderen die thuis 3 problemen hebben, kunnen veel verschillende dingen gedaan worden om te zorgen dat zij meer tevreden worden over hun leven. Zo kan een jeugdhulpmedewerker ouders leren om meer aandacht en interesse voor hun kinderen te hebben. Ook kan hij of zij zorgen dat er andere volwassenen zijn die deze kinderen kunnen helpen, zoals burens of familie. Ook kan de jeugdhulpmedewerker gaan praten op school om meer aandacht en ondersteuning op school te regelen. Eigenlijk moet deze jeugdhulpmedewerker zoveel mogelijk mensen in het netwerk van de kinderen betrekken om deze kinderen te helpen.

HEBBEN DE KINDEREN DIT ZELF AAN DE KINDEROMBUDSMAN VERTELD?

Ja! Vorig jaar hebben kinderen een online vragenlijst ingevuld, waarin een heleboel vragen werden gesteld over hun leven. In totaal hebben toen 1703 kinderen de vragenlijst ingevuld. Dit rapport gaat over 205 kinderen uit deze groep. Zij hebben de Kinderombudsman dus zelf verteld wat zij belangrijk vinden en wat zij nodig hebben.

De Kinderombudsman moet in de gaten houden of iedereen in Nederland goed met kinderen omgaat. Bijvoorbeeld de regering, scholen, jeugdzorg en ziekenhuizen. Hierbij is het belangrijk dat kinderen zelf kunnen vertellen hoe het met hen gaat. Kinderen vinden soms andere dingen belangrijk dan volwassenen. Daarom wil de Kinderombudsman van kinderen zelf weten hoe zij hun leven vinden en of ze problemen ervaren. Zo kan de Kinderombudsman de beste adviezen geven om te zorgen dat de hulp voor deze kinderen goed geregeld wordt.

WAAROVER GAAT DIT RAPPORT?

Met dit onderzoek wil de Kinderombudsman meer zicht krijgen op wat het voor kinderen^a betekent als er sprake is van meerdere problemen in hun leven. Hierbij kijken we specifiek naar kinderen die problemen ervaren in de thuissituatie. Ook wordt in het onderzoek gekeken naar welke beschermende factoren in de leefomgeving van kinderen een rol hebben in het verbeteren van het welbevinden van kinderen. We richten ons in het bijzonder op de beleving van kinderen zélf, door gebruik te maken van de data die de Kinderombudsman tijdens de Kinderrechtentour van 2018 verzameld heeft.

Met de resultaten van dit onderzoek hoopt de Kinderombudsman te kunnen bijdragen aan meer passende, en meer integrale, vormen van (jeugd)hulp. Hierbij zou enerzijds oog moeten zijn voor het opgroei- en ontwikkelingsbelang van kinderen. Anderzijds zou er recht gedaan moeten worden aan de ervaring van kinderen zélf met problemen in de thuissituatie.

Belangrijke knelpunten

Ruim 10% van de kinderen in Nederland maakt gebruik van een vorm van jeugdhulp. Deze jeugdhulp wordt ingezet omdat kinderen één of meerdere problemen in hun leven ervaren.¹ Door middel van gerichte interventies en beleidsmaatregelen worden kinderen, en hun ouders, geholpen bestaande problemen op te lossen of hanteerbaar te maken. De effectiviteit van deze interventies en beleidsmaatregelen is voor de betrokken partijen al langere tijd een belangrijk thema.² Recentelijk is er ook meer aandacht gekomen voor een zogenaamde integrale aanpak, waarbij oog is voor het naast elkaar bestaan van problemen.^{3,4} Hierbij vallen echter twee belangrijke punten op:

Teveel gericht op één probleem

Allereerst gaat het bij deze integrale aanpak veelal om een samenwerking tussen professionals, die zich allen inhoudelijk echter op één afzonderlijk probleem richten. Interventies die voor kinderen of gezinnen ingezet worden, richten zich evengoed veelal op één probleem.¹ Dit betekent in de praktijk dat – hoewel er gesproken wordt over een integrale aanpak – meerdere professionals bezig zijn verschillende problemen losstaand van elkaar op te lossen. Voor het welbevinden van kinderen is een stapeling van problemen echter extra problematisch: Hun welbevinden is niet alleen het resultaat van een simpele optelsom van problemen die kunnen spelen. Een stapeling van problemen lijkt eerder een exponentieel effect te hebben op het welbevinden van kinderen⁵: Als er meerdere problemen in het leven van een kind spelen, hebben deze problemen in toenemende mate een negatief effect op het welbevinden van kinderen.

Weinig aandacht voor beschermende factoren

Ten tweede bestaan er verschillen tussen kinderen in de impact die problemen kunnen hebben. Bij sommige kinderen zijn er factoren in hun leven die hen tegen de impact van

---

^a Met de term 'kinderen' bedoelen wij kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar. Voor de leesbaarheid van dit rapport zullen we in de tekst alleen de term kinderen gebruiken.

problemen kunnen beschermen. Goede sociale contacten of steun van andere volwassenen bijvoorbeeld, kunnen kinderen helpen problemen in hun leven het hoofd te bieden. Eenzelfde probleem kan daardoor bij het ene kind een negatiever effect hebben dan bij een ander kind. Interventies en beleidsmaatregelen zijn er per definitie op gericht om problemen in gezinnen op te lossen of te minimaliseren. Ondanks dat de invloed die beschermende factoren kunnen hebben wel erkend wordt, lijken ze in beleidsmaatregelen of interventies niet altijd te worden gezien of meegenomen.⁶

Voor beide punten speelt daarnaast mee dat de beleving van kinderen zélf over de problemen die spelen veelal niet wordt meegenomen. Een belangrijk gevolg hiervan is dat beleidsmaatregelen en interventies niet of niet voldoende aansluiten bij de beleving en behoeften van kinderen.

Begin 2019 heeft de Kinderombudsman al zijn zorgen uitgesproken over dit probleem.⁷ In dit rapport wordt het onderzoek beschreven dat de Kinderombudsman in 2019 heeft uitgevoerd naar kinderen met (meerdere) problemen thuis. We hebben het dan over problemen zoals kinderen die opgroeien in armoede, kinderen die te maken hebben met een complexe scheiding en/of kinderen die te maken hebben met ruzie en geweld in de thuissituatie. Deze problemen zijn op zichzelf vaak al groot en ingewikkeld, en vragen daarom veelal om een brede en sluitende aanpak. Over hoe kinderen dergelijke problemen, en de oplossingen daarvoor, ervaren is minder bekend. Hun visie staat in dit onderzoek en rapport dan ook centraal.

Opbouw rapport

In hoofdstuk 2 wordt de achtergrond van het onderzoek besproken. In hoofdstuk 3 gaan we kort in op de doelen van het onderzoek en de onderzoeksvraag. In hoofdstuk 4 volgt de opzet en uitvoering van het onderzoek. Hoofdstuk 5 beschrijft de resultaten van de uitgevoerde analyses. In hoofdstuk 6 worden de conclusies besproken. In hoofdstuk 7 volgen enkele aanbevelingen van de Kinderombudsman ten aanzien van de hulpverlening aan deze kinderen. Ter afsluiting volgt in hoofdstuk 8 een korte discussie van en reflectie op de resultaten.

WAT WETEN WE AL?

"Thuis begrepen worden, het idee dat ik het waard ben en goede punten kan halen"

In dit hoofdstuk geven we een kort overzicht van de achtergrond van ons onderzoek. Dit onderzoek is voornamelijk gebaseerd op signalen die bij de Kinderombudsman zijn binnengekomen. Specifiek de signalen die via de vragenlijst van de Kinderrechtentour zijn binnengekomen. Daarnaast is dit onderzoek gebaseerd op wat al bekend is uit eerder onderzoek van anderen.

Signalen van de Kinderombudsman

De Kinderombudsman heeft in het najaar van 2018 zijn tweede Kinderrechtentour gehouden. Deze tour bestond uit meerdere werkbezoeken bij kinderen en er heeft een online vragenlijst voor kinderen open gestaan. Tijdens de tour is veel informatie opgehaald over het leven van kinderen in Nederland. Niet alleen over kinderen die het goed hebben, maar ook over kwetsbare kinderen in de samenleving. In de online vragenlijst van de Kinderrechtentour konden kinderen aangeven of zij in een kwetsbare groep vielen, bijvoorbeeld omdat ze thuis weinig geld hebben, thuis problemen hebben – wat in veel gevallen betekent dat er sprake is van ruzie en geweld in het gezin – of ouders hebben die op een vervelende manier gescheiden zijn. Maar ook omdat ze zelf een lichamelijke ziekte hebben, een diagnose hebben en jeugdhulp krijgen, naar het speciaal onderwijs gaan of omdat ze gevlucht zijn uit een ander land. Een voorbeeld van de vragenlijst is te vinden in bijlage 1.⁸

Van deze kwetsbare groepen, hebben drie groepen te maken met problemen in de thuissituatie:

1. Thuis weinig geld hebben,
2. Thuis te maken hebben met ruzies/geweld
3. Ouders hebben die gescheiden zijn en niet meer normaal met elkaar om kunnen gaan.

Een statistische toets^b heeft laten zien dat er veel overeenkomsten zijn tussen deze drie kwetsbare groepen. Zoveel dat zij als één groep kunnen worden samengenomen. De verklaring voor deze overeenkomst lijkt te zijn dat het in deze gevallen gaat om kinderen die *problemen in de thuissituatie* ervaren. Ongeacht het specifieke probleem lijkt de impact van problemen in de thuissituatie door deze kinderen op dezelfde manier ervaren te worden. Bovendien kunnen de problemen aan elkaar gerelateerd zijn: Een conflictueuze relatie tussen ouders kan eindigen in een conflictueuze scheiding, waarbij de nu alleenstaande ouders een grotere kans lopen op financiële problemen en armoede. Voor dit onderzoek richten wij ons daarom specifiek op deze drie groepen kinderen.

---

^b Een factoranalyse

Kinderrechten als kader

Het Kinderrechtenverdrag is het kader van de Kinderombudsman. Een aantal artikelen staat in dit verdrag centraal, bijvoorbeeld artikel 3 over het belang van het kind en artikel 12 over het horen van kinderen. Voor de groep kinderen die (een stapeling van) problemen thuis ervaart, kunnen daarnaast een aantal andere kinderrechten onder druk komen te staan. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om artikel 9 (scheiding van ouder en kind), artikel 19 (bescherming tegen misbruik en verwaarlozing) en artikel 27 (een adequate levensstandaard). Een volledig overzicht van de relevante kinderrechten met betrekking tot dit onderzoek is opgenomen in bijlage 2.

Wat weten we uit ander onderzoek?

Kwetsbare thuissituaties

De thuissituatie is voor kinderen de eerste en belangrijkste omgeving voor een gezonde ontwikkeling. Problemen in het leven van kinderen kunnen een negatieve invloed hebben op de ontwikkeling en het welzijn van deze kinderen. Dit lijkt in het bijzonder zo te zijn als deze problemen zich in de thuissituatie afspelen.⁹ Kinderen die opgroeien in armoede of waarbij veel strijd is tussen ouders bijvoorbeeld, ervaren meer sociaal-emotionele en gedragsproblemen dan kinderen waarbij deze problemen niet spelen.⁹ Bovendien is uit onderzoek gebleken dat problemen een cumulatief effect kunnen hebben; dit wil zeggen dat een stapeling van problemen een sterkere afname in welzijn van kinderen laat zien dan wanneer er sprake is van een enkel probleem.^{5,10} Bijvoorbeeld, kinderen die opgroeien in gezinnen waarbij naast armoede óók conflicten tussen ouders spelen, ervaren meer sociaal-emotionele problemen en/of gedragsproblemen dan kinderen waarbij alleen armoede óf conflicten tussen ouders spelen. Kinderen ervaren dan op meerdere fronten spanning en stress. Doordat de problemen zich op meerdere fronten afspelen, wordt het voor kinderen steeds lastiger de stress en spanning te compenseren door positieve, beschermende factoren.¹¹

Gevolgen voor kinderen en gezinnen

Problemen in de thuissituatie kunnen op allerlei verschillende manieren een negatieve impact hebben op het welbevinden van kinderen. Soms zijn de gevolgen voor kinderen direct gerelateerd aan het specifieke probleem dat in de thuissituatie speelt. Zo ervaren kinderen waarvan de ouders in een conflictueuze scheiding zitten, vaak loyaliteitsconflicten richting hun beide ouders. Conflicten bij een scheiding leiden ook vaak tot slechtere afspraken rondom de omgang tussen ouders en kinderen.¹² Kinderen die opgroeien in armoede, eten vaak ongezonder of wonen in kwalitatief slechtere woningen, waardoor ze meer gezondheidsproblemen kunnen ervaren.¹³

Naast deze directe gevolgen kunnen problemen in de thuissituatie ook op een indirecte manier het welbevinden van kinderen beïnvloeden. Kinderen die opgroeien in gezinnen waarbij sprake is van armoede bijvoorbeeld, wonen niet alleen in kwalitatief slechtere woningen; deze woningen staan veelal ook in slechtere buurten waarbij kinderen vaker te maken kunnen hebben met criminaliteit. Ook kan armoede er toe leiden dat gezinnen vaker moeten verhuizen of dakloos kunnen raken. Dergelijke gevolgen van armoede

hebben evengoed invloed op de opgroei- en ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen.¹³

Deze indirecte 'wegen' betekenen echter ook dat maatregelen om de gevolgen van problemen thuis voor kinderen te minimaliseren, gericht kunnen zijn op andere factoren dan de problemen an sich. Zo blijkt uit onderzoek dat beleid gericht op de onderwijsmogelijkheden voor kinderen in armoede, kinderen beter helpt om de effecten van armoede te overwinnen dan beleid gericht op het toekennen van financiële middelen aan gezinnen in armoede.^{14,15} Ander onderzoek wijst op een multi-categoriale aanpak om op verschillende gebieden kinderen die opgroeien in armoede te ondersteunen. Dit soort beleid zou zich juist moeten richten op het vergroten van welzijn van kinderen en gezinnen, en minder op het oplossen van een probleem zoals armoede.¹³ Verder in dit rapport gaan we in op maatregelen die in Nederland genomen zijn om kinderen met problemen in de thuissituatie te helpen. Eerst gaan we dieper in op interacterende factoren in zowel de thuissituatie als in de bredere leefomgeving die het welbevinden van kinderen met problemen thuis op een indirecte manier beïnvloeden.

Interacterende factoren in de thuissituatie

De negatieve relatie tussen problemen in de thuissituatie en het welbevinden van kinderen wordt gedeeltelijk ook verklaard door de negatieve impact die de problemen hebben op het opvoedersgedrag van ouders.^{10,11} Dit betekent dat het welbevinden van kinderen niet alleen negatief wordt beïnvloed door de problemen zelf, maar ook doordat ouders door deze problemen minder goed in staat zijn vorm te geven aan de opvoeding. Bijvoorbeeld, armoede kan een directe relatie hebben met de ontwikkeling van het kind doordat er mogelijk te weinig gezond voedsel is. Een indirecte relatie ontstaat doordat de stress van armoede ertoe leidt dat ouders minder aandacht voor hun kind hebben, minder betrokken zijn bij het leven van hun kind en/of emotioneler reageren op het gedrag van hun kind. Dit soort opvoedersgedrag heeft eveneens een negatieve impact op het welbevinden van kinderen. Aan de andere kant kan er ook sprake zijn van armoede in een gezin, waarbij ouders desondanks in staat zijn aandacht te geven aan hun kinderen en betrokken te zijn bij hun leven. Armoede zelf zal dan een minder negatief effect hebben op de ontwikkeling van het kind. Oftewel het welbevinden van het kind wordt ook via opvoedersgedrag beïnvloedt.^{9,11,16}

Gevolgen voor ouders en kinderen

Als er thuis problemen spelen, staat het opvoedersgedrag echter vaak onder druk. Eerder zagen we al dat bij gescheiden ouders veel conflicten tussen ouders kunnen spelen. Uit ditzelfde onderzoek blijkt ook dat bij ongeveer 10% van ouders in zo'n conflictueuze scheiding eigen problematiek speelt, zoals psychiatrische problemen of een belast verleden van ouders.¹² Deze eigen problematiek van ouders maakt het voor ouders lastiger de problemen thuis te bolwerken én daarbij een adequate opvoeder te blijven. Bovendien ervaren kinderen in dergelijke situaties de band met hun ouders als zwakker dan wanneer er geen conflicten spelen. Gedeeltelijk is dit een gevolg van loyaliteitsconflicten bij kinderen. Daarnaast ervaren deze kinderen een gebrek aan

veiligheid en structuur. Bovendien hebben de conflicten tussen ouders niet alleen op korte termijn negatieve effecten op de ontwikkeling van kinderen. Het gebrek aan ondersteuning van ouders leidt ertoe dat er ook op de langere termijn nog negatieve gevolgen zijn voor deze kinderen.^{17,18}

Ook als er geen conflicten spelen, legt een scheiding druk op de opvoedersvaardigheden van ouders. Als alleenstaand ouder hebben zij vaak minder tijd en geld om aan hun kinderen te besteden. Tijd en geld zijn belangrijke bronnen voor adequaat ouderschap: Het biedt de mogelijkheden voor de juiste mate van zorg, ondersteuning en controle, wat noodzakelijk is voor een goede ontwikkeling van kinderen.^{16,19,20} Uit armoedeonderzoek blijkt dat de financiële druk van armoede ook effecten heeft op het eigen welbevinden van ouders. De dagelijkse druk van beperkte financiële middelen kan er bij ouders toe leiden dat zij depressieve en/of angstklachten ervaren.²¹ Tegelijkertijd geven deze ouders ook aan dat zij een onderscheid kunnen maken tussen de financiële stress die zij zelf ervaren en hun opvoedersgedrag. De grootste zorg voor deze ouders is om ervoor te zorgen dat basisbehoeften, zoals een woning, voeding en gas, water en licht, voor hun kinderen geregeld zijn.^{20,22}

Interacterende factoren in de bredere sociale omgeving

Vanuit het sociaalecologisch model van Bronfenbrenner (tegenwoordig; bio-ecologisch model) is bekend dat niet alleen de thuissituatie van belang is voor een gezonde ontwikkeling van kinderen.²³ De ontwikkeling van kinderen wordt ook beïnvloed door factoren vanuit de bredere sociale omgeving zoals de buurt en de school. Hiermee is het ook mogelijk dat factoren in deze bredere context een extra risico vormen of juist bescherming kunnen bieden tegen risicofactoren in de gezinssituatie.¹¹ Zo blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek dat sociale ondersteuning van andere volwassenen dan hun ouders, een compenserende factor kan zijn voor jongeren uit risicogroepen.²⁴ Denk aan hulp en ondersteuning van een leerkracht voor een kind in het omgaan met de complexe scheiding van ouders. Tegelijkertijd betekent dit ook dat als deze beschermende factoren er niet of minimaal zijn, kinderen 'het volle effect' kunnen voelen van een bestaand probleem. Voor een kind dat in armoede opgroeit en geen vrienden heeft om mee af te spreken, wordt het effect van de armoede niet gecompenseerd door bijvoorbeeld een goed contact met leeftijdsgenoten.

Bovendien blijkt uit onderzoek onder kinderen zélf dat kinderen verschillen van volwassenen/ouders in hoe zij problemen thuis ervaren. Voor kinderen zijn vooral *de gevolgen* van de problemen thuis een belangrijk zorgpunt. Deze gevolgen hebben voor een groot deel betrekking op de bredere sociale omgeving: Kinderen die opgroeien in armoede bijvoorbeeld maken zich zorgen over de werkeloosheid van hun ouders maar ook over hun eigen prestaties op school. Daarnaast ervaren ze een gebrek aan status onder hun leeftijdsgenoten. Dit kan zijn omdat zij niet 'de juiste kleding' hebben, of omdat ze niet mee kunnen lunchen simpelweg omdat ze geen lunchpakket hebben. Aandacht op school voor gezond eten en sporten kan bij deze kinderen schaamte oproepen, omdat ze weten dat er thuis te weinig geld is voor gezonde voeding of sporten.^{20,25} Ander onderzoek laat zien dat deze groep kinderen over het algemeen

gelukkig is thuis, al ervaren ze soms een gebrek aan structuur en aandacht. Het is voor hen vooral belastend dat zij weinig goede vrienden hebben, en stigma en sociale exclusie ervaren.²⁵

Voor ouders die in armoede moeten opvoeden, spelen de buurt en de sociale relaties een dubbele rol. Aan de ene kant zijn ouders zelf blij met de onderlinge sociale contacten in een wijk en ervaren zij (achterstands)wijken zelf vaak als goed. Aan de andere kant zien zij dat dergelijke wijken belastend kunnen zijn voor hun kinderen, wat extra stress oplevert. Het maakt dat zij zichzelf als ouder op lagere waarde schatten, wat gevolgen kan hebben voor hun eigen welbevinden.²²

Dubbele rol van de bredere sociale omgeving

Naast de indirecte impact van opvoedersgedrag op het welbevinden van kinderen, kunnen factoren in de bredere sociale omgeving (andere volwassenen, vrienden) dus ook een belangrijke factor zijn.^{9,11,24} Het is nog niet helemaal duidelijk hoe en wanneer problemen in de thuissituatie de bredere sociale omgeving van kinderen precies beïnvloeden. Er lijkt weinig eenduidigheid te bestaan over de precieze rol van factoren in de bredere sociale omgeving.²⁶ De bredere sociale omgeving zou een deel kunnen verklaren van het lagere welbevinden van kinderen met problemen thuis, doordat de problemen in de thuissituatie effect hebben op de bredere omgeving. Zoals hierboven beschreven, wonen kinderen die opgroeien in armoede in minder veilige wijken of schamen zij zich voor het weinige geld dat zij hebben waardoor zij minder vrienden hebben.²⁵ Tegelijkertijd hebben we gezien dat de bredere sociale omgeving juist steun kan bieden aan ouders en hun rol als opvoeder.^{22,27} Ander onderzoek wijst weer op de rol van de bredere sociale omgeving als een 'losstaande' factor die de relatie tussen problemen thuis en het ervaren welbevinden van kinderen kan beïnvloeden.^{24,c} Bovendien bestaat er nog onduidelijkheid over de mogelijk samenhang tussen de verschillende factoren in de bredere sociale omgeving (zoals een samenhang tussen school, vrienden en ondersteunende andere volwassenen).²⁶

In ieder geval wordt uit voorgaande duidelijk dat problemen thuis zich niet beperken tot de thuissituatie, maar ook op andere domeinen in het leven van kinderen impact hebben. Voordat we verder ingaan op het onderzoek en de beleving van kinderen zelf over problemen thuis, bespreken we kort een aantal beleidsmaatregelen die in Nederland genomen zijn om de betreffende kinderen te helpen.

---

^c In statistische termen spreken we over een 'mediërende variabele' als een variabele die de relatie tussen twee andere variabelen verklaart. In het kader van dit onderzoek kan bijvoorbeeld de relatie tussen armoede en lager welbevinden van kinderen geheel of gedeeltelijk verklaard worden door (een gebrek aan) vrienden, waarbij deze vrienden dan de mediërende variabele is. Als een variabele een losstaande factor is die wél invloed heeft op de relatie tussen twee andere variabelen, dan spreken we in statistische termen van een 'modererende variabele'. Deze modererende variabele verklaart de relatie tussen de andere twee variabelen niet, maar beïnvloedt deze wel.

Nederlands beleid rondom problemen thuis

Armoede

De Nederlandse nationale overheid en de diverse gemeenten zetten een breed scala aan programma's en interventies in om problemen in de thuissituatie voor kinderen op te lossen. Zo heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid sinds 2017 extra geld vrijgemaakt om kinderarmoede aan te pakken.²⁸ Het gaat hierbij volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) om 222.800 kinderen waarvan het gezinsinkomen niet meer is dan 120% van het bestaansminimum.²⁹ Van alle gemeenten in Nederland zet 92% deze extra financiële ruimte ook daadwerkelijk in ter bestrijding van kinderarmoede. De focus ligt hierbij op participatie en talentontwikkeling van kinderen. De financiële middelen creëren ruimte voor kinderen uit arme gezinnen om mee te kunnen doen op school, met sport of muziek en met culturele activiteiten.³⁰ Sinds maart 2019 zijn er afspraken gemaakt, waardoor gemeenten nu pakketten aanbieden aan gezinnen in armoede. Hierin kunnen onder andere bonnen voor kleding, schoolspullen en sportverenigingen zitten.³⁰ Defence for Children geeft echter aan dat de huidige maatregelen zich te veel beperken tot het aanpakken van inkomensarmoede. Volgens Defence for Children is het juist van belang dat er ook aandacht en ondersteuning komt voor de stress en spanning die armoede voor de gezinsleden – en daarmee ook voor kinderen – oplevert.³¹ Deze oproep sluit aan bij een eerder verschenen rapport van de Kinderombudsman. Daaruit bleek dat kinderen die opgroeien in armoede minder veiligheid en zekerheid ervaren dan niet-arme kinderen. Ook bleek dat in hun ervaring de band met ouders vaak onder druk staat, zij zich bewust waren van de stress van ouders en ze ondersteunende andere volwassenen misten.²⁰

Gescheiden ouders

Volgens de CBS Jeugdmonitor²⁹ groeiden in 2017 32.913 kinderen op met gescheiden ouders. Voor een deel van deze kinderen geldt dat er sprake is van een complexe scheiding, waarbij ouders ruzie hebben, strijd voeren en niet meer op normale voet met elkaar om kunnen gaan. Om dergelijke problematische scheidingen te voorkomen is het ministerie van Justitie en Veiligheid samen met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten in september 2018 het programma "Scheiden zonder Schade" gestart. Het doel van dit programma is ervoor te zorgen dat er meer oog is voor het belang van het kind bij scheidingen. Ook moet er meer ondersteuning komen bij een scheiding voor alle betrokken gezinsleden, om ruzie en strijd te voorkomen.³² Tot in ieder geval 2022 wordt er met het programma onder meer ingezet op het voorbereiden van aanstaande ouders op ouderschap en op een snellere herkenning bij professionals van problematische scheidingen. Daarnaast richt het programma zich ook op het inzetten van steunfiguren voor kinderen die te maken krijgen met een scheiding. Dit kunnen professionals zijn, maar ook mensen uit het eigen sociale netwerk van kinderen. Het programma sluit op een aantal punten aan bij andere programma's die door de diverse ministeries worden uitgevoerd om de zorg voor kinderen te kunnen waarborgen, bijvoorbeeld het programma "Zorg voor de jeugd" en het hieronder besproken programma "Geweld hoort nergens thuis".³²

Ruzies thuis

Het Nederlands Jeugdinstituut³³ geeft aan dat in 2017 tussen de 90.000 en 127.000 kinderen in Nederland te maken hebben met kindermishandeling en huiselijk geweld. De kinderen die in de vragenlijst van de Kinderombudsman hebben aangegeven 'problemen thuis' te hebben, hebben niet allemaal te maken met ernstige vormen van kindermishandeling of huiselijk geweld. Wel wordt uit de antwoorden van deze groep kinderen duidelijk dat er veel ruzies in de thuissituatie zijn. Dit kan tussen ouders zijn, maar ook tussen kinderen en ouders of tussen kinderen onderling. Vanuit het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport zijn er meerdere maatregelen ingezet om het probleem van geweld in de thuissituatie op te lossen. Zo is er een verplichte meldcode voor professionals die in hun werk met kinderen te maken hebben (o.a. huisartsen, onderwijzers en jeugdhulpprofessionals). Ook wordt samenwerking tussen wijkteams en Veilig Thuis-teams gestimuleerd om geweldsituaties beter en eerder te kunnen signaleren en geweld te kunnen stoppen. De aanpak hierbij is bij voorkeur multidisciplinair zodat alle gezinsleden de hulp krijgen die zij nodig hebben.³³ Met het programma "Geweld hoort nergens thuis" stimuleert het ministerie een dergelijke multidisciplinaire aanpak, vooral omdat er bij huiselijk geweld en kindermishandeling vaak meerdere problemen tegelijkertijd spelen. De aanpak vergt dan ook de inzet van meerdere partijen. Tevens is er aan het programma een publiekscampagne verbonden. Deze campagne moet de samenleving bewust maken van het probleem, en van het feit dat iedereen iets kan doen als ze geweld in gezinsrelaties signaleren.³⁴

WAT IS HET DOEL VAN DIT ONDERZOEK?

"Betere hulpverleners en meer aandacht voor kinderen die stil zijn, geen problemen veroorzaken maar wel problemen hebben thuis"

In het voorgaande hebben we een beeld geschetst van de mogelijke gevolgen voor het welbevinden van kinderen als er problemen in de thuissituatie spelen. Een stabiele thuissituatie is immers één van de belangrijkste factoren voor een gezonde ontwikkeling van kinderen.⁹ Dit is echter niet voor alle kinderen vanzelfsprekend. Soms zijn er problemen in thuissituaties, zoals conflicten tussen ouders of financiële problemen. Het kan ook zijn dat er meerdere problemen in de thuissituatie tegelijkertijd spelen, waardoor er sprake is van een stapeling van problemen. Dergelijke problemen brengen risico's met zich mee voor de gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen uit deze gezinnen. Zeker als het een stapeling van problemen betreft.⁹

Uit de diverse programma's die vanuit Nederlandse ministeries worden ingezet, blijkt dat er op verschillende terreinen maatregelen worden genomen om deze risico's voor kinderen weg te nemen of te minimaliseren. In deze maatregelen lijkt een stapeling van problemen zelden een aandachtspunt te zijn of zo te worden benoemd. Uit onderzoek is echter gebleken dat een stapeling van problemen grotere risico's met zich meebrengt voor de ontwikkeling van kinderen dan één opzichzelfstaand probleem.

Ook lijken diverse maatregelen voornamelijk gericht te zijn op de specifieke risico's (zoals armoede, scheiding of ruzie thuis). Er lijkt beduidend minder aandacht te zijn voor zogenaamde beschermende factoren. Hierdoor mist een mogelijke insteek voor een bredere integrale aanpak, die zich richt op interacterende, beschermende factoren die de impact van (een stapeling van) problemen kan verminderen.^{7,9,11} Dit is juist belangrijk omdat problemen in de thuissituatie ook op domeinen buiten het gezin negatieve effecten kunnen hebben op het leven van kinderen.^{5,10,25} Voor deze groep kinderen kunnen hierdoor meerdere kinderrechten onder druk komen te staan.

Een andere belangrijke reden voor de Kinderombudsman om onderstaand onderzoek uit te voeren, is dat in veel onderzoek over problemen in de thuissituatie het perspectief van kinderen niet wordt meegenomen. Een soortgelijk beeld zien we bij beleidsmaatregelen die genomen zijn: Deze worden veelal bedacht door volwassenen zonder dat de beleving van kinderen hierin een plek krijgt. Met dit onderzoek willen we juist de beleving van kinderen zélf over problemen thuis naar voren brengen.

Doelen onderzoek

Gebaseerd op bovenstaande bevindingen en hiaten, heeft dit onderzoek voor de Kinderombudsman een tweeledig doel:

1. Zicht krijgen op het effect van een stapeling van problemen in de thuissituatie op het welzijn van kinderen, zoals door henzelf ervaren.

2. Zicht krijgen op factoren in de thuissituatie en in de bredere leefomgeving die volgens kinderen zelf een beschermende rol kunnen bieden, wanneer er sprake is van kwetsbare thuissituaties.

Deze doelen moeten leiden tot concrete aanbevelingen voor zowel beleidsmakers als jeugdhulp- en maatschappelijk werkprofessionals om een adequate aanpak voor kinderen met kwetsbare thuissituaties te realiseren. We nemen zowel factoren in de thuissituatie als in de bredere leefomgeving mee in het onderzoek. Hierdoor bieden de uitkomsten (mogelijk) concrete duiding voor een bredere visie en meer integrale aanpak voor kinderen die opgroeien met (meerdere) problemen in de thuissituatie.

Het onderzoek biedt ook zicht op de ervaringen van kinderen zélf met de problemen in de thuissituatie. Dit biedt tevens aanknopingspunten om een meer passende aanpak voor kinderen te realiseren.

Onderzoeksvraag

De twee doelen leiden tot de volgende onderzoeksvraag:

Wat is de impact van een stapeling van problemen in de thuissituatie op het ervaren welzijn van kinderen, wanneer rekening gehouden wordt met opvoedersgedrag en factoren in de bredere sociale omgeving?

Hierbij hebben we een viertal verwachtingen, waarop we via statistische analyses een antwoord willen krijgen:

1. Er bestaat een negatief verband tussen problemen in de thuissituatie en het welzijn van kinderen: hoe meer problemen in de thuissituatie, hoe lager het ervaren welzijn van kinderen.
2. Het negatieve verband tussen problemen in de thuissituatie en het welzijn van kinderen wordt gedeeltelijk verklaard door opvoedersgedrag: kinderen waarbij ouders (ondanks problemen) op adequate wijze vorm weten te geven aan de opvoeding ervaren een hoger welzijn dan kinderen wiens ouders daartoe niet in staat zijn.
3. Het negatieve verband tussen problemen in de thuissituatie en het welzijn van kinderen wordt beïnvloed door factoren in de bredere leefomgeving: kinderen met een kwetsbare thuissituatie die steun ervaren in hun bredere sociale omgeving, ervaren een hoger welzijn dan kinderen die die steun niet ervaren.
4. De impact van opvoedersgedrag en de bredere sociale omgeving op het welbevinden van kinderen wordt groter naarmate kinderen meer problemen thuis ervaren: Hoe meer problemen er voor kinderen in de thuissituatie zijn, hoe belangrijker alle bovenstaande relaties voor deze kinderen worden.

WAT HEBBEN WE GEDAAN?

"Dat mijn ouders mij en elkaar beter begrijpen. En dat er minder ruzie is tussen mijn broer en mijn ouders, want ik hang er vaak maar tussenin"

Tijdens de Kinderrechtentour in 2018 heeft de Kinderombudsman een vragenlijst online gezet die kinderen zelf in konden vullen. De vragenlijst had tot doel zicht te krijgen op de opgroeisituatie van kinderen in Nederland. De vragenlijst heeft van 13 september 2018 tot 3 november 2018 opengestaan en is in totaal door 1703 kinderen ingevuld. Hoewel deze groep niet representatief is voor alle kinderen in Nederland geeft het wel een goede indicatie van wat kinderen in Nederland vinden.⁸ In de vragenlijst konden kinderen aangeven of ze tot een kwetsbare groep behoorden (bijvoorbeeld armoede ervaren, jeugdhulp kregen, naar het speciaal onderwijs gingen of gescheiden ouders hadden). Een voorbeeld van de vragenlijst is te vinden in bijlage 1.

Onafhankelijke variabele

Voor het onderzoek dat we in dit rapport presenteren, hebben we ons specifiek gericht op de groep kinderen die heeft aangegeven dat er sprake is van weinig geld en/of gescheiden ouders en/of ruzies thuis. Op deze manier konden we groepen creëren, waarbij sprake is van 1, 2 of 3 problemen in de thuissituatie. Op basis van een factoranalyse en op basis van de hierboven beschreven literatuur richten we ons alleen op kinderen waarbij sprake is van kwetsbare thuissituaties: We maken geen onderscheid tussen het soort probleem of problemen die in de thuissituatie kunnen spelen. Van belang is of er sprake is van 1 probleem in de thuissituatie of van 2 problemen in de thuissituatie en niet of er sprake is van armoede of scheiding dan wel armoede en scheiding. Een stapeling van problemen is immers belangrijker dan het specifieke probleem zelf.⁵ De stapeling van problemen is in dit onderzoek de *onafhankelijke variabele*.

De interacterende variabelen en de uitkomstvariabele

In de bovengenoemde vragenlijst konden kinderen een veertiental vragen beantwoorden over hun leven en de kwaliteit van hun leefomgeving.^d Uit onderzoek is bekend dat deze kwaliteit voorspellend is voor het sociale en emotionele welbevinden van kinderen en voor hun ontwikkelingsperspectief: Hoe beter de kwaliteit van de leefomgeving, hoe groter de kans dat het met het kind goed gaat.^{35,36} Kinderen konden per voorwaarde scoren op een schaal van 1 (onvoldoende) tot 4 (goed).

---

^d De voorwaarden voor een goede ontwikkeling zijn adequate verzorging (1), veiligheid (2), liefde en aandacht van ouders (3), structuur, regels en ondersteuning (4), goed voorbeeld gedrag van ouders (5), interesse van ouders (6) stabiliteit en continuïteit in de opvoeding en verzorging (7), veiligheid in de buurt (8), respect (9), een sociaal netwerk van andere volwassenen (10), school en vrije tijdsbesteding (11), contact met leeftijdgenoten en vrienden (12), goed voorbeeldgedrag van andere volwassenen (13), zekerheid en continuïteit in de leefomstandigheden (14)

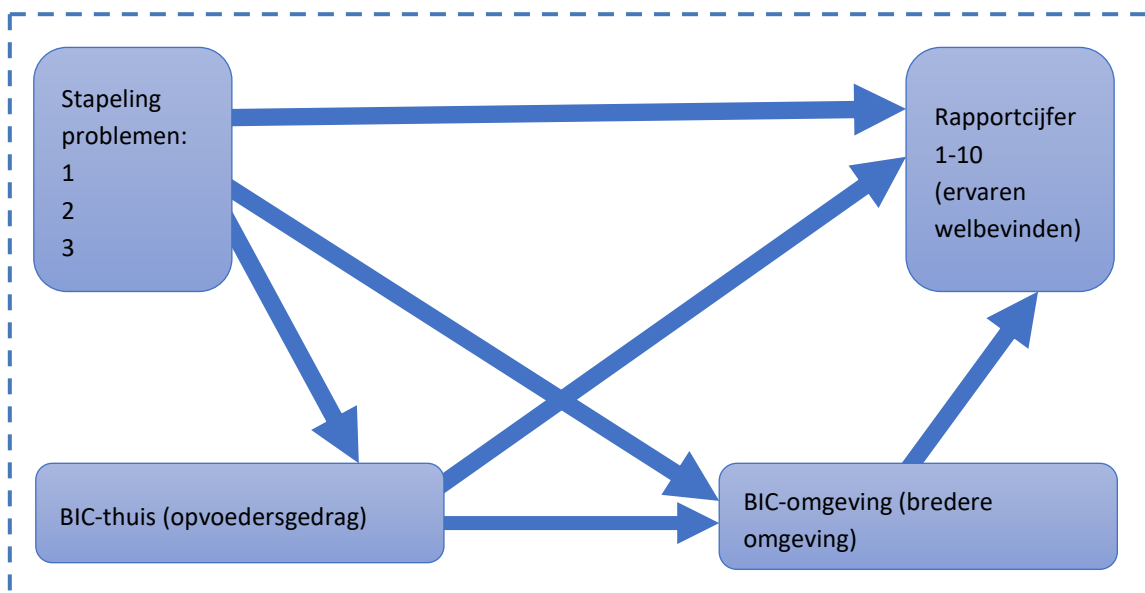
Deze 14 omgevingsvoorwaarden vormen samen één schaal, maar er valt een onderscheid te maken in twee sub-schalen: Zeven omgevingsvoorwaarden gaan specifiek over het opvoedersgedrag van ouders/verzorgers, zoals aandacht van ouders, verzorging en structuur. De zeven andere omgevingsvoorwaarden gaan over de bredere sociale omgeving zoals de veiligheid in de buurt, vrienden en het voorbeeld van andere volwassenen. Deze eerste sub-schaal vangen we onder de noemer 'BIC Thuis', de tweede sub-schaal vangen we onder de noemer 'BIC Omgeving'.

Voor de kwaliteit van opvoedersgedrag, zoals ervaren door kinderen, gebruiken we de BIC-thuis als *eerste interacterende variabele* in de relatie tussen (een stapeling van) problemen thuis en het welbevinden van kinderen.

Voor de invloed van mogelijk beschermende factoren in de bredere omgeving, zoals ervaren door kinderen, nemen we de BIC-omgeving mee als *tweede interacterende variabele* in de relatie tussen (een stapeling van) problemen thuis en het welbevinden van kinderen.^e

Kinderen konden in de vragenlijst ook een rapportcijfer aan hun leven geven op een schaal van 1 (laag welbevinden) tot 10 (hoog welbevinden). Het rapportcijfer dat kinderen hun leven geven interpreteren wij in dit onderzoek als de door henzelf ervaren welbevinden (*afhankelijke variabele*). In figuur 1 hieronder zijn de verschillende (verwachte) relaties schematisch weergegeven.

Figuur 1: Model van de verwachte onderlinge relaties tussen de risicofactoren en het ervaren welbevinden van het kind

^e In eerste instantie is de interacterende variabele 'BIC Omgeving' meegenomen als losstaande variabele (dus niet beïnvloedt door problemen in de thussituatie) in het onderzoek. Uit deze analyse kwamen echter geen belangrijke resultaten naar voren. Voor de leesbaarheid van dit rapport, laten we dit eerste gedeelte van het onderzoek hier buiten beschouwing. De geïnteresseerde lezer kan hierover contact opnemen met de auteurs van dit rapport.

WAT ZIJN ONZE BEVINDINGEN?

"Dat je wordt gehoord. Dus als je naar buiten loopt, zijn de burens superaardig en vragen hoe het gaat"

Hoe zien de groepen kinderen er uit?

In totaal hebben 205 kinderen in de leeftijd van 8 tot 18 jaar aangegeven thuis weinig geld te hebben en/of ruzies in het gezin te hebben en/of gescheiden ouders te hebben.^f

Tabel 1: Omvang en beschrijving van de verschillende kwetsbare groepen

Stapelings van problemen	Kwetsbaarheid (in ieder geval)	Aantal (n)	Leeftijd (gemiddeld)	Sekse		
				jongen	meisje	anders
-	Gehele groep	205	13 jaar	68 (33,2%)	136 (66,3%)	1 (0,5%)
1	Armoede	84	12,9 jaar	22 (26,2%)	61 (72,6%)	1 (1,2%)
1	ruzie/geweld in het gezin	94	13,5 jaar	28 (29,8%)	65 (69,1%)	1 (1,1%)
1	Gescheiden ouders	87	13,3 jaar	26 (29,9%)	60 (69%)	1 (1,1%)
2	Armoede + ruzie/geweld in het gezin	27	14,4 jaar	4 (14,8%)	22 (81,5%)	1 (3,7%)
2	Armoede + gescheiden ouders	23	14,2 jaar	3 (13%)	19 (82,6%)	1 (4,3%)
2	ruzie/geweld in het gezin+ gescheiden ouders	19	14,6 jaar	3 (15,8%)	15 (78,9%)	1 (5,3%)
3	Armoede+ruzie/geweld in het gezin+gescheiden ouders	9	15,2 jaar	2 (22,2%)	6 (66,7%)	1 (11,1%)

Beschrijving van de groepen kinderen

Wat betreft de specifieke probleemgebieden voor dit onderzoek (armoede, ruzie/geweld in het gezin en/of gescheiden ouders) vallen van de 205 kinderen 154 kinderen in één-probleem groep, 42 kinderen in twee-problemen groep en slechts 9

^f De volledige groep bestond uit 281 kinderen. Bij een aantal kinderen speelden er naast deze problemen ook nog andere problemen, zoals het ontvangen van jeugdhulp of speciaal onderwijs. Dit waren 73 kinderen (26,3%). Deze kinderen zijn niet meegenomen in de analyse. Om zuiver zicht te krijgen op de impact van een stapeling van problemen in de thuissituatie, zoals door kinderen ervaren, is het van belang om andere problemen die kunnen spelen niet mee te nemen in dit onderzoek. Daarnaast waren er nog drie kinderen waarvan de antwoorden zo extreem waren (zogenaamde 'outliers') dat deze ook niet meegenomen zijn in de analyses. De uiteindelijke groep bestond daardoor uit 205 kinderen.

kinderen in drie-problemen groep.^g De verdeling van het aantal kinderen over de groepen 'aantal problemen' is daarmee scheef.

In bovenstaande tabel (tabel 1) zijn de relevante aantallen per groep weergegeven, waarbij tevens demografische gegevens als sekse en gemiddelde leeftijd zijn opgenomen.

Het ervaren welbevinden van de groepen kinderen

We hebben voor de verschillende groepen kinderen gekeken naar hun gemiddelde rapportcijfer en hun scores op de 14 omgevingsvoorwaarden, zoals ze eerder beschreven zijn. Ook hier hebben we onderscheid gemaakt naar het aantal problemen en niet naar de specifieke aard van de problemen, omdat juist de impact van deze stapeling van problemen het onderwerp van dit onderzoek is.

De rapportcijfers, als weergave van het ervaren welbevinden, verschillen behoorlijk tussen de drie groepen kinderen. Kinderen met drie problemen in de thuissituatie geven hun leven zelfs een onvoldoende:

- Als er 1 probleem in de thuissituatie speelt, geven kinderen hun leven het rapportcijfer 7,3.
- Als er 2 problemen in de thuissituatie spelen, geven kinderen hun leven het rapportcijfer 6,6.
- Als er 3 problemen in de thuissituatie spelen, geven kinderen hun leven het rapportcijfer 5,1

De gemiddelde scores per groep hebben we weergegeven in een lijngrafiek (zie grafiek 1 op de volgende bladzijde). Het valt op dat de kinderen met één of twee problemen thuis minder van elkaar verschillen dan de kinderen met drie problemen thuis. Vooral op de ontwikkelingsvoorwaarden die gaan over aandacht van ouders en ervaren zekerheid, scoren kinderen met drie problemen beduidend lager.

Wat laten de analyses zien?

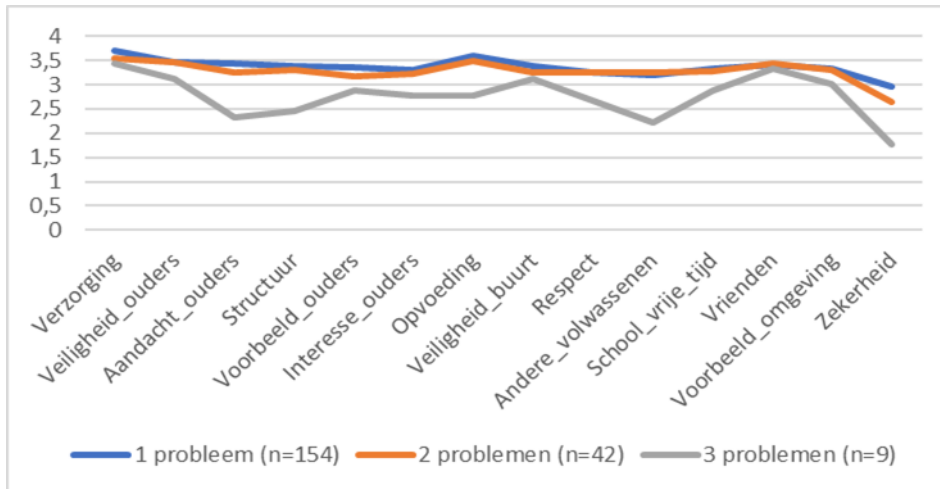
We hebben via verschillende statistische analyses gekeken of onze verwachtingen klopten over de verschillende relaties tussen een stapeling van problemen thuis, het welbevinden van kinderen, opvoedersgedrag van ouders en factoren in de bredere sociale omgeving. De specifieke statistische gegevens van deze analyses hebben we in bijlage 3 en 4 meegenomen in dit rapport.^h

---

^g Voor de leesbaarheid van het rapport spreken we verder in het rapport over kinderen met één of meerdere problemen thuis. Dit gaat echter altijd over wat kinderen zélf hebben aangegeven. Ook moet hierbij worden opgemerkt dat de problemen waar in dit rapport over gesproken wordt op zichzelf al groot en ingewikkeld zijn. De terminologie van één probleem, twee problemen etc. reflecteert in dit opzicht niet de complexiteit van de problemen.

^h Voordat we konden onderzoeken of onze verwachtingen klopten, hebben we via een test of normality en regressieanalyse gecontroleerd of we de noodzakelijke analyses konden uitvoeren op de data die we hadden. Uit dit vooronderzoek weten we dat er belangrijke relaties zijn tussen de vier variabelen in dit onderzoek. We weten echter nog niet of de drie variabelen 'Stapeling Problemen', 'BIC Thuis' en 'BIC Omgeving' ook een verklaring zijn voor het welbevinden van

Grafiek 1: Gemiddelde scores op de 14 ontwikkelingsvoorwaarden per groep

Zoals eerder is weergegeven in figuur 1 verwachten we (1) dat er een directe negatieve relatie is tussen aantal problemen en cijfer leven. Daarnaast verwachten we dat (2) de relatie tussen aantal problemen en cijfer leven beïnvloed wordt door het opvoedersgedrag van ouders en (3) door factoren in de bredere sociale omgeving. Tot slot verwachten we (4) dat hoe meer problemen er voor kinderen in de thuissituatie zijn, hoe belangrijker alle bovenstaande relaties voor deze kinderen worden.

DE INVLOED VAN OPVOEDERSGEDRAG EN DE BREDERE SOCIALE OMGEVING

Uit het onderzoek blijkt dat onze verwachtingen voor een groot gedeelte kloppen. De verschillende bevindingen worden hieronder stap voor stap beschreven.

Problemen in de thuissituatie zijn niet de enige verklaring

Allereerst blijkt uit ons onderzoek dat de impact van problemen thuis op het welbevinden van kinderen maar voor een gedeelte verklaard wordt door de problemen zelf. Een ander belangrijk gedeelte van het welbevinden van kinderen wordt verklaard door de negatieve invloed die problemen thuis op het opvoedersgedrag hebben. Factoren in de bredere sociale omgeving van het kind spelen hierbij ook een rol, maar deze rol is meer indirect.

Zoals verwacht laten de resultaten zien dat hoe meer problemen een kind in de thuissituatie ervaart, hoe negatiever dit kind (gemiddeld genomen) ook het opvoedersgedrag beoordeelt. Uit de resultaten van de analyse kunnen we afleiden dat ongeveer 4% van de verschillen in de beoordeling van opvoedersgedrag verklaard wordt door problemen thuis. Dit is niet een heel groot gedeelte.

---

kinderen (de afhankelijke variabele 'Cijfer Leven'). Ook weten we nog niet op welke manier de drie variabelen invloed hebben op het ervaren welbevinden van kinderen. Zie voor meer informatie bijlage 3.

Waardering van de bredere sociale omgeving is afhankelijk van de waardering van de thuissituatie

Uit de resultaten van de analyses blijkt dat (een stapeling van) problemen in de thuissituatie geen verklaring is voor verschillen in de waardering van de bredere sociale omgeving. We zien echter wel dat verschillen in de waardering van de bredere sociale omgeving worden verklaard *via* verschillen in het ervaren opvoedersgedrag. Dit wil zeggen dat als kinderen problemen thuis ervaren, zij het opvoedersgedrag van hun ouders – gemiddeld genomen – meer negatief beoordelen. Hoe negatiever zij het opvoedersgedrag beoordelen, hoe negatiever deze kinderen ook de bredere sociale omgeving beoordelen. Dit betekent overigens óók dat een hogere waardering van opvoedersgedrag gepaard gaat met een hogere waardering van de bredere sociale omgeving. We zien dat ongeveer 25% van de verschillen in de ervaren bredere sociale omgeving verklaard wordt door een combinatie van (een stapeling van) problemen thuis en het opvoedersgedrag.

Voor deze twee variabelen (BIC Thuis en BIC Omgeving) geldt echter ook dat deze een positieve relatie hebben met 'Cijfer Leven'. Dit betekent dat hoe hoger kinderen opvoedersgedrag en/of de bredere sociale omgeving waarderen, hoe hoger hun welbevinden is. Het betekent echter óók dat een lagere waardering van het opvoedersgedrag en/of een lagere waardering van de bredere sociale omgeving gepaard gaat met een lager welbevinden.

Alle drie de factoren belangrijk voor het welbevinden van kinderen

Het belangrijkste doel van dit onderzoek was om helder te krijgen óf en op welke manier deze drie variabelen zich verhouden tot het rapportcijfer dat kinderen hun leven geven, als indicatie van hun welbevinden. We zien dan dat alle afzonderlijke variabelen 'Stapeling Problemen', 'BIC Thuis' en 'BIC Omgeving' een belangrijk effect hebben op 'Cijfer Leven'. De resultaten laten zien dat een stapeling van problemen in de thuissituatie een negatief effect heeft op zowel Cijfer Leven, op BIC Thuis en (indirect) op BIC omgeving. Dit betekent dat hoe meer problemen een kind ervaart, hoe lager zijn of haar welbevinden is. Gedeeltelijk is dit een direct gevolg van problemen in de thuissituatie. Het is echter ook een gevolg van een lagere waardering van het opvoedersgedrag, en daarmee ook een lagere waardering van de bredere sociale omgeving.

De resultaten van het onderzoek laten zien dat, als we alle drie de variabelen meenemen als oorzaak voor het welbevinden van kinderen een groot deel (46,9%) van de verschillen in welbevinden verklaard wordt.

HET EFFECT VAN EEN STAPELING VAN PROBLEMEN

We weten nu dat als er sprake is van (een stapeling van) problemen in de thuissituatie, dit op meerdere gebieden een negatief effect heeft voor kinderen. We weten ook dat met een toenemend aantal problemen de effecten negatiever worden. We wilden echter ook weten of in deze onderliggende relaties verschillen bestaan tussen kinderen met één probleem thuis, kinderen met twee problemen thuis of kinderen met drie problemen thuis. Hiermee bedoelen we dat we wilden weten of met toenemende

problemen thuis, de impact van deze problemen op de andere drie variabelen ook sterker wordt. Dit blijkt echter meer genuanceerd te liggen dan gedacht.

Om dit te onderzoeken hebben we een statistische analyse uitgevoerd, waarbij we de groepen kinderen met één, met twee en met drie problemen thuis onderling met elkaar vergeleken hebben.

In deze analyse worden kinderen met twee problemen eerst vergeleken met kinderen met één probleem, en daarna worden kinderen met drie problemen vergeleken met kinderen met één probleem.ⁱ De exacte statistische gegevens zijn wederom te vinden in bijlage 4 (modellen 2 en 3).

Kantelpunt in de oorzaak van een lager welbevinden

De belangrijkste bevinding is dat er een kantelpunt lijkt te zijn waarop het directe effect van problemen thuis wegvalt en alleen het indirecte effect via BIC Thuis en BIC omgeving bestaat.

Als kinderen met twee problemen vergeleken worden met kinderen met één probleem zien we dat er alleen een directe impact is van de problemen thuis op het welbevinden van kinderen. De indirecte impact via opvoedersgedrag (BIC Thuis) en de bredere sociale omgeving (BIC Omgeving) is dan niet relevant. Het indirecte effect bestaat wél als kinderen met drie problemen vergeleken worden met kinderen met één probleem. Daar valt juist de directe impact van de stapeling van problemen thuis weg.

Bij één of twee problemen, het probleem oplossen

Dit betekent dat voor kinderen met één of twee problemen in de thuissituatie de variabelen BIC Thuis en BIC Omgeving geen rol spelen in het verbeteren of verslechteren van het ervaren welbevinden van kinderen. Tussen kinderen met één of met twee problemen in de thuissituatie zien we geen belangrijke verschillen, maar wordt een daling in het welbevinden grotendeels verklaard door de problemen in de thuissituatie. Het ervaren opvoedersgedrag en de ervaren kwaliteit van de leefomgeving spelen bij hen geen rol in relatie tot het welbevinden.

Bij drie problemen, zorgen dat ouders goede opvoeders kunnen zijn

Pas als kinderen drie problemen in de thuissituatie ervaren worden de variabelen BIC Thuis en, meer indirect, BIC Omgeving relevant. De daling in welbevinden voor kinderen met drie problemen wordt voor het belangrijkste deel verklaard door de daling in ervaren kwaliteit van opvoedersgedrag. Hierbij zien we ook weer terug dat via het

---

ⁱ In een mediatieanalyse wordt de sterkte van de relatie geïnterpreteerd alsof een verandering van één unit in variabele X een verandering in variabele Y veroorzaakt met de sterkte zoals weergegeven met het betreffende cijfer, gebaseerd op gemiddelden per groep. Omdat voor de groepen in dit onderzoek de verschillen tussen kinderen met één of twee problemen thuis relatief klein waren, maar het verschil met kinderen met drie problemen thuis juist groot waren, hebben we de groepen toebedeeld aan twee categorieën waarbij de kinderen met één probleem als het ware gezien worden als een constante (Hays & Preacher, 2014).³⁷ We hadden hierbij ook voor een iets andere analysetechniek kunnen kiezen, maar gezien de verschillen tussen de groepen kinderen is de verwachting dat beide analysetechnieken tot dezelfde uitkomsten zouden leiden.

ervaren opvoedersgedrag ook de ervaren kwaliteit van de bredere sociale omgeving beïnvloed wordt. De problemen in de thuissituatie hebben weliswaar een negatieve impact op het opvoedersgedrag (BIC Thuis), maar hebben geen directe negatieve impact meer op het welbevinden van kinderen.

WAT ZIJN ONZE CONCLUSIES?

"Dat we allemaal ons eigen plekje hebben waar we ons volledig thuis voelen, en niet ons vervelend/schuldig voelen of iedere 5 min hoeven na te denken over betalen"

Met dit onderzoek wilden we meer zicht krijgen op wat kinderen aangeven wat het voor hen betekent als zij meerdere problemen in hun leven hebben. Hierbij hebben we specifiek gekeken naar kinderen die problemen ervaren in de thuissituatie. We hebben het dan over ingewikkelde problemen als opgroeien in armoede en/of opgroeien met ouders in een complexe scheiding en/of opgroeien met ruzie of geweld thuis. Ook hebben we gekeken naar welke factoren in de leefomgeving van kinderen volgens kinderen zelf een rol hebben in het verbeteren van hun welbevinden.

We hebben ons gericht op de beleving van kinderen zélf, door gebruik te maken van de data die de Kinderombudsman tijdens de Kinderrechtentour van 2018 verzameld heeft. Het is, bij ons weten, het eerste onderzoek naar het effect van een stapeling van problemen in de thuissituatie waarbij kinderen en jongeren zelf hebben verteld wat zij ervaren en nodig hebben.

Antwoorden op de verwachtingen

Bij aanvang van dit onderzoek hebben we vier verwachtingen geformuleerd. Met de resultaten kunnen wij nu zien of deze verwachtingen zijn uitgekomen:

1. De resultaten van de eerste analyse laten zien dat er inderdaad een negatief én causaal verband bestaat tussen problemen in de thuissituatie en het welbevinden van kinderen: hoe meer problemen kinderen in de thuissituatie ervaren, hoe lager het ervaren welbevinden van deze kinderen is.
2. De resultaten van deze analyse laten ook zien dat de negatieve impact van problemen in de thuissituatie en het welbevinden van kinderen voor een belangrijk deel verklaard wordt door het ervaren opvoedersgedrag: kinderen waarbij ouders (ondanks problemen) op adequate wijze vorm weten te geven aan de opvoeding, ervaren een hoger welzijn dan kinderen wiens ouders daartoe niet in staat zijn.
3. De bredere sociale omgeving heeft een positieve relatie met het ervaren welbevinden van kinderen. De bredere sociale omgeving wordt alleen indirect beïnvloed door de (stapeling van) problemen in de thuissituatie via het opvoedersgedrag. Het wordt niet direct beïnvloed door een stapeling van problemen. Dit betekent dat kinderen met problemen in de thuissituatie alleen hun sociale omgeving negatief beoordelen wanneer zij het opvoedersgedrag laag beoordelen. Hiermee kan het een belangrijke beschermende factor zijn. Ongeacht het aantal problemen thuis en de kwaliteit van de relatie tussen ouders en kind, kan het welbevinden van kinderen positief beïnvloed worden door in te zetten op de sociale omgeving.

4. We verwachtten dat deze relaties steeds sterker zouden worden naarmate er meer problemen in de thuissituatie spelen. Dit blijkt niet het geval te zijn. Er blijkt een kanteling plaats te vinden wanneer het aantal problemen in de thuissituatie toeneemt. Voor kinderen waarbij één of twee problemen spelen in de thuissituatie zijn het de problemen zelf die een lager welbevinden veroorzaken. Voor kinderen waarbij drie problemen in de thuissituatie spelen, zijn de problemen thuis niet meer zo belangrijk voor hun (lagere) welbevinden. Het gaat voor hen juist om de effecten die de problemen thuis hebben op opvoedersgedrag en de bredere sociale omgeving.

Conclusies

Hoe meer problemen thuis, hoe minder gelukkig

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat een stapeling van problemen in toenemende mate een negatief effect heeft op het welbevinden van kinderen. Dus, hoe meer problemen er spelen in de thuissituatie, hoe minder gelukkig de kinderen zelf aangeven te zijn. We hebben hierbij niet gekeken naar de *aard* van de problemen maar specifiek naar het *aantal* problemen.

1 of 2 problemen? Pak het probleem aan! 3 problemen? Help mijn ouders met opvoeden!

Het belangrijkste dat uit ons onderzoek naar voren is gekomen, is dat er een onderscheid gemaakt moet worden tussen de ervaringen van kinderen waarbij "slechts" één of twee problemen spelen en kinderen waarbij meerdere problemen spelen. Voor de eerste groep kinderen zijn het vooral de problemen zélf die een negatieve invloed hebben op hun welbevinden. Voor kinderen waarbij meerdere problemen spelen is het vooral de negatieve invloed die deze problemen hebben op het opvoedersgedrag waar de kinderen last van hebben. Dit betekent dat deze groepen kinderen gebaat zijn bij een verschillende aanpak. Het welbevinden van kinderen met één of twee problemen verbetert wanneer hulp en ondersteuning zich direct richt op het oplossen van de concrete problemen. Bij kinderen met meerdere problemen zal hulp en ondersteuning van de ouders bij de opvoeding leiden tot een verbetering in het welbevinden van kinderen. Dit wil niet zeggen dat bij de groep kinderen met meerdere problemen in de thuissituatie de problemen niet opgelost moeten worden; dit zal ouders immers ontlasten. Het betekent dat in de beleving van deze kinderen het gedrag van ouders de belangrijkste invloed is op hun welbevinden.

Hierbij moet opgemerkt worden dat voor alle kinderen in dit onderzoek geldt dat opvoedersgedrag en de bredere sociale omgeving belangrijke beschermende factoren zijn. Het is echter *juist* voor de kinderen met meerdere problemen belangrijk om op deze twee variabelen in te steken om hun welbevinden te verbeteren. Andersom geldt ook dat problemen altijd aangepakt moeten worden: waar dit voor kinderen met één of twee problemen direct effect kan hebben op hun welbevinden, is dit voor kinderen met

meerdere problemen vooral van belang omdat het oplossen van de problemen ouders kan helpen weer 'ouder' te zijn.

Sociale omgeving als beschermende factor

Bovendien blijken problemen die thuis spelen relatief weinig impact te hebben op de bredere sociale omgeving van kinderen. Tegelijkertijd heeft de bredere sociale omgeving een sterkere relatie met het ervaren welbevinden van kinderen dan het opvoedersgedrag. Deze relatief 'neutrale' positie van de bredere sociale omgeving, betekent ook dat voor kinderen met problemen in de thuissituatie, personen in deze omgeving een belangrijke ondersteunende rol kunnen spelen (bijvoorbeeld vrienden, goede leerkrachten, andere volwassenen in het sociale netwerk). De steunfiguur zoals die bij de programma's rondom scheiding en rondom huiselijk geweld ingezet moet gaan worden, is hiervan een voorbeeld.

Samengenomen betekent dit dat hulpverleners die betrokken zijn bij kinderen en gezinnen vanwege een probleem in de thuissituatie, goed zicht moeten hebben op de aanwezigheid van mogelijke andere problemen in de thuissituatie. Een combinatie van problemen kan immers duiden op een andere gewenste insteek van de hulpverlening en op een sterkere inzet op beschermende factoren.

De bevindingen van dit onderzoek ondersteunen ideeën om meer integraal en multi-categoriaal in te steken bij maatregelen, specifiek daar waar kinderen met meerdere problemen in de thuissituatie geholpen en ondersteund moeten worden.

WELKE ADVIEZEN GEVEN WIJ MEE?

"Ik vind het goed dat er overal hulp is; thuis, op school of in de buurt."

De resultaten van dit onderzoek roepen op tot een integrale aanpak in de jeugdhulpverlening en het sociaal werk met kinderen en gezinnen. Het onderzoek laat zien wat een stapeling van problemen kan betekenen voor kinderen en hoe deze stapeling verschillende effecten heeft bij verschillende groepen kinderen. Bovendien geven de resultaten weer wat kinderen zélf hebben aangegeven over wat belangrijk is voor hun welbevinden.

Ondanks de stappen die op enkele domeinen al worden genomen met betrekking tot een integrale aanpak, blijkt het in de praktijk lastig te zijn om een dergelijke aanpak vorm te geven.^{7j} De Kinderombudsman doet daarom (nogmaals) een appèl op alle professionals en organisaties in het sociale domein, inclusief de gemeenten en de beroepsverenigingen, om actief aan de slag te gaan met een integrale aanpak voor gezinnen met problemen in de thuissituatie. De Kinderombudsman doet de volgende aanbevelingen:

Voor organisaties in het sociale domein

Neem in het geldende beleid en werkinstructies op dat professionals altijd kijken of er in een gezin op meerdere gebieden problemen spelen.

Om goed in te kunnen schatten of een bredere integrale aanpak noodzakelijk is, is het essentieel dat hulpverleners die vanwege één probleem bij een gezin thuis komen, goed zicht hebben op eventuele andere problemen die kunnen spelen. Organisaties moeten daarom in hun beleid en werkinstructies tijd en ruimte bieden voor professionals om in gesprek met ouders en kinderen zicht te krijgen op alle problemen die (kunnen) spelen in een gezin.

Biedt professionals ruimte om ouders te helpen goed vorm te geven aan hun opvoeding, als er op drie gebieden problemen spelen.

Uit de resultaten van het onderzoek wordt duidelijk dat als er meerdere problemen in de thuissituatie spelen, de kwaliteit van het opvoedersgedrag en de kwaliteit van de bredere sociale omgeving de grootste en belangrijkste impact hebben op het welbevinden van kinderen. Kijk bij meerdere problemen daarom altijd of ouders nog in staat zijn goede opvoeders te zijn. En zet hulp en ondersteuning voor deze kinderen juist hierop in. Vanzelfsprekend moeten de problemen zelf ook opgelost worden; dit helpt ouders immers in het beter vorm kunnen geven van hun ouderschap. Maar kinderen zelf geven aan dat het voor hun welbevinden vooral belangrijk is dat ouders 'ouders' kunnen zijn en/of dat er andere volwassenen zijn bij wie zij terecht kunnen.

---

^j Zie hiervoor bijvoorbeeld ook de Regeling Maatwerk Multiproblem Huishoudens, die in mei van 2019 verschenen is in opdracht van de ministeries van VWS, BZK, SZW en J&V.

Als er een of twee problemen spelen, laat professionals zich dan richten op het oplossen van het probleem.

Voor kinderen waarbij 'slechts' één of twee problemen in de thuissituatie spelen, is het het belangrijkste dat de problemen zelf opgelost worden. Voor deze groepen kinderen zou hulpverlening dus juist in moeten steken op de specifieke problemen die spelen.

Maak werkelijk integraal werken speerpunt van geldend beleid en werkinstructies.

Gezinnen waarin veel speelt, zijn gebaat bij overzichtelijke ondersteuning en hulp die wordt geboden door zo min mogelijk verschillende instanties en professionals. Neem daarom in het geldende beleid en werkinstructies op wie bij domein-overstijgende problemen de regie heeft en wie besluiten met het gezin communiceert. Integraal werken betekent naast afstemmen op inhoud, ook afstemmen op organisatieniveau. Zorg ervoor dat er een regievoerder is als er veel speelt. En gun kinderen en gezinnen een vast contactpersoon in hun toch al onoverzichtelijke wereld zodat zij zich het best geholpen voelen. Voorkom zoveel mogelijk wisselingen van professionals over de tijd.

Zet in op het versterken van beschermende factoren die een belangrijke rol kunnen spelen in het verkleinen van de impact van problemen in de thuissituatie op het welzijn van kinderen.

Voor alle kinderen in dit onderzoek geldt dat er - binnen en buiten het gezin - belangrijke factoren zijn die kinderen kunnen ondersteunen. De kwaliteit van het opvoedersgedrag is in de beleving van kinderen redelijk gevoelig voor problemen in de thuissituatie. De bredere sociale omgeving daarentegen is in de beleving van kinderen redelijk onafhankelijk van de problemen thuis. Bij de hulpverlening aan gezinnen zou daarom expliciet en actief gekeken moeten worden naar steun voor de kinderen in het bredere sociale netwerk. Hierbij kan gedacht worden aan het actiever inzetten op ondersteuning vanuit andere belangrijke volwassenen (familie, burens, etc.), ondersteuning op school of insteken op het creëren van een (breder) sociaal netwerk van leeftijdsgenoten.

Voor gemeenten

Biedt in het geldende beleid ruimte voor een passende, integrale en multi-categoriale aanpak.

Juist als er veel speelt, is het belangrijk dat professionals en organisaties in het sociale domein optimaal afstemmen en samenwerken. Ze hebben ruimte nodig om maatwerk te kunnen bieden en om de grenzen tussen verschillende werkvelden te overbruggen om zo vanuit het belang van het kind te handelen. Deze ruimte moeten zij ondanks verschillende regelingen, bijvoorbeeld ten aanzien van financiering of privacy, nemen. Uit een verkenning van afgelopen jaar blijkt dat de ruimte om op een passende manier maatwerk te bieden binnen de huidige

regelgeving er wel is.^k Aan gemeentes – als verantwoordelijk voor de hulp van hun inwoners – de taak om drempels bij organisaties weg te nemen om van deze ruimte gebruik te maken.

Voor beroepsverenigingen

Stimuleer kennisverbreding over een integrale aanpak.

Beroepsverenigingen hebben een belangrijke functie in de professionalisering van hun achterban (sociaal werkers, pedagogen, psychologen e.d.). Kennis over het belang van en mogelijkheden voor een integrale aanpak moet een essentieel onderdeel zijn van deze professionalisering. Wat betekent een integrale aanpak bijvoorbeeld voor sociaal werkers in de schuldhulpverlening of in scheidingsbegeleiding? Hoe creëer je ruimte om een breder palet aan ondersteuning te bieden dan de eigenlijke taak is? Hoe werk je samen met andere organisaties zonder de ondersteuning aan gezinnen te versplinteren? Antwoorden op dergelijke vragen en bijhorende kennis en inzichten moeten beschikbaar zijn voor professionals in het sociale domein, om op goede wijze vorm te kunnen geven aan een passende vorm voor hulp voor kinderen en gezinnen.

Stimuleer kennis over mogelijkheden voor hulp buiten het eigen werkveld.

Naast het verspreiden van kennis is het ook belangrijk voor professionals om zicht te hebben op praktische mogelijkheden voor een integrale aanpak, en om zicht te hebben op werkvelden buiten het eigen domein. Beroepsverenigingen kunnen hierin een belangrijke rol vervullen door kennismakings- en netwerkbijeenkomsten te organiseren waarin professionals uit de verschillende (sociale) domeinen elkaar kunnen ontmoeten en informeren.

Voor iedereen die als professional besluiten neemt over het leven van kinderen

Bij alle besluiten die genomen worden, moeten de belangen van de kinderen een eerste overweging zijn.

Om recht te kunnen doen aan lokale samenwerking en diversiteit aan betrokken organisaties, zullen bovenstaande aanbevelingen in de praktijk op verschillende manieren concreet vorm krijgen. Ongeacht deze lokale verschillen in de opvolging van de aanbevelingen, geldt voor iedere professional die besluiten neemt over het leven van kinderen een algemene regel: Volgens het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) moeten bij alle besluiten die genomen worden, de belangen van de kinderen een eerste overweging zijn. Hierbij moet het kind zijn/haar visie kunnen geven waarmee rekening gehouden moet worden bij het besluit. Daarnaast hebben kinderen het recht op een gelijke behandeling ten opzichte van elkaar. Onderzoek daarom altijd eerst welke oplossing het beste is voor het kind, en vraag hen hier zelf naar. Stel hun belang voorop en stem de hulp hierop af.

---

^k Zie hiervoor de Regeling Maatwerk Multiprobleem Huishoudens, die in mei van 2019 verschenen is in opdracht van de ministeries van VWS, BZK, SZW en J&V.

KORTE AFSLUITENDE REFLECTIE

De resultaten van dit onderzoek geven een genuanceerd beeld over de noodzaak voor een brede, integrale aanpak voor kinderen met problemen in de thuissituatie. Hierbij is zicht gekomen op wanneer een dergelijke aanpak wel of niet helpend is voor kinderen en jongeren. Daarnaast laat dit onderzoek zien wat kinderen zélf zien als oorzaken voor hun lagere welbevinden. De Kinderombudsman wil hiermee een onderbouwde bijdrage leveren aan de verbetering van de jeugdhulp en de jeugdzorg. De bevindingen moeten echter ook met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden, doordat er enkele problemen spelen in de gebruikte data die we niet opgelost kregen.

De verdeling van de aantallen kinderen over de drie verschillende groepen (één probleem thuis, twee problemen thuis en drie problemen thuis) is erg scheef. Er waren slechts 9 kinderen die drie problemen in de thuissituatie hadden, zonder dat daarbij nog andersoortige problemen spelen. Dit is een erg kleine groep, wat de betrouwbaarheid van de bevindingen beïnvloed.

Daarnaast is deze groep kinderen, evenals de bredere groep kinderen die de vragenlijst van de Kinderombudsman hebben ingevuld, niet representatief voor de kinderen in Nederland. Dit betekent dat de resultaten van dit onderzoek in principe alleen gelden voor de groep kinderen uit het onderzoek. Het geeft echter wel een goede indicatie van wat kinderen in Nederland vinden en ervaren.

Opvallend in de bevindingen is de sterkere relatie van factoren in de bredere sociale omgeving met het ervaren welbevinden, ten opzichte van de relatie van opvoedersgedrag met welbevinden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het juist de groep kinderen betreft met problemen thuis, die door die problemen mogelijk sterker gericht zijn op beschermende factoren in de bredere sociale omgeving. Een andere mogelijke verklaring is dat het in dit onderzoek voornamelijk de wat oudere kinderen betreft (12 jaar en ouder). Vanaf die leeftijd is het passend om minder gericht te zijn op de thuissituatie en meer belang te hechten aan de factoren buitenshuis zoals vrienden en klasgenoten. Dit betekent echter ook dat we niet met zekerheid kunnen zeggen dat de bevindingen ook gelden voor kinderen die jonger zijn dan 12 jaar.

LITERATUURLIJST

1. Centraal Bureau voor de Statistiek (2019a). *Jeugdhulp 2018*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
2. Nederlands Jeugdinstituut (2019a). Databank Effectieve Interventies, juli 2019 via <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies>
3. Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (juni, 2018). *Visienota Netwerkgorg*. Den Haag: Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd.
4. Nederlands Jeugdinstituut (2019b). Dossier Integrale Jeugdhulp, juli 2019 via <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Integrale-jeugdhulp/Inhoudelijke-aanpak>
5. Rutter, M. (1989). Pathways from childhood to adult life, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30 (1), 23-51.
6. Nederlands Jeugdinstituut (2018). *Top tien beschermende factoren voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
7. De Kinderombudsman (2019). *Zorgenbrief Jeugdhulp*. Den Haag: De Kinderombudsman
8. De Kinderombudsman (2018). *Als je het ons vraagt. Kinderrechtentour 2018*. Den Haag: De Kinderombudsman.
9. Newland, L.A. (2015). Family well-being, parenting, and child well-being: Pathways to healthy adjustment, *Clinical Psychologist*, 19, 3-14.
10. Evans, G.W., Li, D. & Sepanski Whipple, S.S. (2013). Cumulative risk and child development, *Psychological Bulletin*, 139 (6), 1342-1396.
11. Grant, K.E., Compas, B.E., Thurm, A.E., McMahon, S.D., Gipson, P.Y., Campbell, A.J., Krochock, K. & Westerholm, R.I. (2006). Stressors and child and adolescent psychopathology: Evidence of moderating and mediating effects, *Clinical Psychology Review*, 26, 257-283.
12. Antokolskaia, M.V., Jepessen de Boer, C.G., Ruitenber, G.C.A.M., Schrama, W.M., Van der Valk, I.E. & Vrolijk, P. (2019). *Naleving van contact-/omgangsafspraken na scheiding: een rechtsvergelijkend en sociaalwetenschappelijk perspectief* (samenvatting). Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum.
13. Anthony, E. K., King, B. & Austin, M.J. (2011). Reducing child-poverty by promoting child well-being: Identifying best practices in a time of need, *Children and Youth Services Review*, 33, 1999-2009.
14. Hidalgo-Hidalgo, M. (2019). Childhood-related policies and adult poverty: Evidence form some European countries, *Social Indicators Research*, 144, 191-217.
15. Kiernan, K.E. & Mensah, F.K. (2011). Poverty, family resources and children's early educational attainment, *British Educational Research Journal*, 37 (2), 317-336.
16. Bastaits, K. & Mortelmans, D. (2016). Parenting as mediator between post-divorce family structure and children's well-being, *Journal of Child and Family Studies*, 25, 2178-2188.

17. Elam, K.K., Sandler, I., Wolchik, S. & Tein, J.-Y. (2016). Non-residential father-child involvement, interparental conflict and mental health of children following divorce: A person-focused approach, *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 581-593.
18. Paul, O. (2019). Perceptions of family relationships and post-traumatic stress symptoms of children exposed to domestic violence, *Journal of Family Violence*, 34, 331-343.
19. Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use, *The Journal of Early Adolescence*, 11 (1), 56-95.
20. De Kinderombudsman (2017). *Alle kinderen kansrijk. Het verbeteren van de ontwikkelingskansen van kinderen in armoede*. Den Haag: De Kinderombudsman.
21. Hurwich-Reiss, E., Watamura, S., Cybele Raver, C. & BTS Consortium PI's (2019). Beyond income: Expanding our empirical toolkit to better predict caregiver well-being, *Journal of Child and Family Studies*, 28, 753-764.
22. Rose, W. & McAuley, C. (2019). Poverty and its impact on parenting in the UK: Re-defining the critical nature of the relationship through examining lived experiences in times of austerity, *Children and Youth Services Review*, 97, 134-141.
23. Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human. Bioecological perspectives on human development*. London: SAGE Publishers
24. Woolley, M.E. & Bowen, G.L. (2007). In the context of risk: Supportive Adults and the school engagement of middle school students, *Family Relations*, 56, 92-104.
25. Andresen, S. & Meiland, S. (2019). Being poor from children's point of view. The potential of childhood theory and qualitative methods for child poverty research: Findings from two qualitative studies of poverty in Germany, *Children and Youth Services Review*, 97, 94-99.
26. Sterrett, E.M., Jones, D.J., McKee, L.G. & Kincaid, C. (2011). Supportive non-parental adults and adolescent functioning: Using social support as a theoretical framework, *American Journal of Community Psychology*, 48, 284-295.
27. Armstrong, M.I., Birnie-Lefcovitch, S. & Ungar, M.T. (2005). Pathways between social support, family well-being, quality of parenting and child resilience: What we know, *Journal of Child and Family Studies*, 14 (2), 269-281.
28. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (1 april 2019). *Kamerbrief "ambities kinderarmoede"*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
29. Centraal Bureau voor de Statistiek (2019b). *CBS Jeugdmonitor*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
30. Bureau Bartels BV (2018). *Eerste evaluatie van de bestuurlijke afspraken tussen SZW en VNG over kinderen in armoede*. Amersfoort: Bureau Bartels BV.
31. Defence for Children & Save the Children (8 februari 2019). Input 'AO Armoede en Schuldenbeleid', via www.defenceforchildren.nl/media/3602/input-scnl-dci-voor-ao-armoede-en-schulden-14-februari-2019.pdf

32. Ministerie van Justitie en Veiligheid (juni, 2019). *Uitvoeringsprogramma Scheiden zonder Schade*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid
33. Nederlands Jeugdinstituut (2019c). Dossier Kindermishandeling, juli 2019 via <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Kindermishandeling>
34. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2019). *Tweede voortgangsrapportage "Geweld hoort nergens thuis"*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
35. Kalverboer, M., Ten Brummelaar, M., Post, W., Zijlstra, E., Harder, A. & Knorth, E. (2012). The best interest of the child-questionnaire, reliability and validity: Preliminary data on the question 'where to live after detention or secure treatment?', *Criminal Behaviour and Mental Health*, 22, 41-52.
36. Zijlstra, A., Kalverboer, M., Post, W., Knorth, E. & Ten Brummelaar, M. (2012). The quality of the childrearing environment of refugee or asylum-seeking children and the best interest of the child: Reliability and validity of the BIC-Q, *Behavioral Science & The Law*, 30 (6), 841-855.
37. Hayes, A.F. & Preacher, K.J. (2014). Statistical mediation with a multicategorical independent variable, *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 67, 451-470.

BIJLAGE 1: VRAGENLIJST VAN DE KINDERRECHTENTOUR 2018

1. Ik ben een:

- Jongen
- Meisje
- Anders

2. Hoe oud ben je?

...

3. Waar woon je?

- Bij mijn beide ouders
- Bij mijn vader (en partner)
- Bij mijn moeder (en partner)
- Wisselend bij mijn moeder en vader (en partner)
- Bij mijn pleeggezin
- In een instelling
- In een asielzoekerscentrum (azc) of gezinslocatie
- Anders, namelijk:

4. Geldt één van de punten hieronder voor jou? Vink die dan aan. Je kunt meerdere hokjes aanvinken.

- We hebben thuis weinig geld
- Er zijn thuis problemen
- Ik heb een lichamelijke ziekte of aandoening
- Ik heb een diagnose en krijg jeugdhulp
- Mijn ouders zijn gescheiden. Ze kunnen ook niet meer normaal met elkaar omgaan
- Ik ga naar een school voor speciaal onderwijs
- Ik kom uit een ander land en ben naar Nederland gevlucht
- Geen van deze punten geldt voor mij

5. Hoe heb je van de vragenlijst van de Kinderombudsman gehoord?

...

Deze vragenlijst gaat over kinderrechten. Alle kinderen hebben rechten. Dat is zo afgesproken. De rechten staan in het Kinderrechtenverdrag. Het zijn er 54.

Een paar belangrijke kinderrechten gaan over thuis. Dus waar je woont en met wie. Alle kinderen hebben het recht om bij hun ouders te leven. Soms hebben ouders problemen. Als die problemen groot zijn, moeten kinderen soms een tijdje ergens anders wonen. Dat kan bijvoorbeeld in een ander gezin zijn. Of in een tehuis met andere kinderen. Op die andere plek moet er dan wel goed voor je gezorgd worden. Ook als je niet bij je ouders woont, heb je nog steeds het recht om jouw ouders te zien en te spreken. Hierna komen 5 vragen over dit soort kinderrechten. Je kunt bij iedere vraag aankruisen hoe het voor jou is.

6. Liefde en aandacht van die ik van mijn ouders of opvoeders krijg, vind ik... Goed Voldoende Matig Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je voelt je door hen begrepen
- Ze hebben tijd voor je als je ze nodig hebt
- Je hebt een goede band met ze

Wil je daar iets over vertellen?

...

7. Ik vind de structuur, regels en ondersteuning die er thuis zijn... Goed Voldoende Matig Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je staat op een vaste tijd op
- Je gaat elke dag naar school
- Er zijn afspraken en regels, waar jij je aan moet houden
- Er is thuis iemand die je helpt als dat nodig is

Wil je daar iets over vertellen?

...

8. Het goede voorbeeld dat ik krijg van mijn ouders of opvoeders vind ik... Goed Voldoende Matig Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Ruzie wordt uitgepraat
- Ze leggen dingen uit als je iets niet snapt
- Ze zorgen goed voor zichzelf en anderen
- Ze hebben werk of doen vrijwilligerswerk

Wil je daar iets over vertellen?

...

9. Ik vind de interesse van mijn ouders of opvoeders in wat ik belangrijk vind... Goed Voldoende Matig Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je kunt je verhaal bij hen kwijt
  - Ze luisteren naar jouw ideeën en wensen
  - Je kan met hen praten als je problemen hebt
  - Op sommige dagen hoef je niet naar school.
- Je mag dan zelf kiezen wat jij wilt doen

Wil je daar iets over vertellen?

...

10. De opvoeding die ik krijg vind ik...

Goed   Voldoende   Matig   Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Er wordt altijd goed voor je gezorgd
- Er staat altijd iemand voor je klaar
- Je hebt contact met volwassenen die belangrijk voor je zijn, of die langere tijd voor je hebben gezorgd (bijvoorbeeld familieleden of pleegouders)

Wil je daar iets over vertellen?

...

Dat waren de eerste vragen. We gaan nu verder. Je hebt niet alleen thuis rechten. Ook op school en bijvoorbeeld op je sportclub heb je rechten. Zo heb je het recht om naar school te gaan. Al voelt dat soms misschien meer als een plicht. En wist je dat je ook recht hebt op spelen en vrije tijd? En om samen te zijn met vrienden? Hierna komen 3 vragen over dit soort kinderrechten. Je kunt weer bij iedere vraag aankruisen hoe het voor jou is.

11. Op school en in vrije tijd, is het voor mijn gevoel...

Goed   Voldoende   Matig   Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je vindt het niet vervelend om naar school te gaan
- Je krijgt op school genoeg hulp en steun, zodat je goed kunt leren
- Je krijgt de kans om in je vrije tijd de dingen te doen die je leuk vindt of waar je goed in bent (bijvoorbeeld sport, muziek, toneel, scouting of skateboarden).

Wil je daar iets over vertellen?

...

12. Het contact met vrienden vind ik...

Goed   Voldoende   Matig   Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je doet leuke dingen met je vrienden
- Je kunt goed met je vrienden opschieten
- Je voelt je begrepen door hen
- Jouw vrienden houden rekening met wie jij bent

Wil je daar iets over vertellen?

...

13. De hulp die ik van andere volwassenen krijg, is voor mijn gevoel...   Goed   Voldoende   Matig   Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Behalve je ouders of opvoeders zijn er andere mensen die jou helpen. Bijvoorbeeld andere familie, buren of leraren.
- Als je vragen hebt of extra hulp nodig hebt kun je bij familieleden, buren, leraren of andere mensen terecht
- Je zit bij een sportclub of vereniging

Wil je daar iets over vertellen?

...

Er zijn ook kinderrechten die gaan over wat er in jouw leven allemaal geregeld moet zijn. Je hebt bijvoorbeeld het recht op genoeg te eten en drinken en op goede zorg van dokters. Ook zijn er kinderrechten die gaan over wat er juist niet mag zijn in jouw leven. Je mag bijvoorbeeld niet anders behandeld worden dan andere kinderen, bijvoorbeeld door jouw huidskleur of om wat je gelooft. Hierna komen 3 vragen over dit soort kinderrechten. Je kunt weer bij iedere vraag aankruisen hoe dit er in jouw leven uit ziet.

14. De verzorging die ik krijg, vind ik...   Goed   Voldoende   Matig   Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je krijgt genoeg te eten en te drinken
- Je hebt genoeg kleding
- Je krijgt genoeg slaap
- Er is een dokter wanneer je die nodig hebt

Wil je daar iets over vertellen?

...

15. Het goede voorbeeld dat ik krijg van mensen die ik ken, vind ik...   Goed   Voldoende   Matig   Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Kinderen en volwassenen die jij kent zorgen goed voor zichzelf en voor anderen
- Kinderen en volwassenen die jij kent helpen elkaar graag
- Kinderen en volwassenen die jij kent behandelen elkaar met respect (zijn aardig voor elkaar)
- Kinderen en volwassenen die jij kent hebben een goede invloed op je

Wil je daar iets over vertellen?

...

16. Ik vind het respect dat ik krijg...

Goed Voldoende Matig Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je wordt niet anders behandeld dan andere kinderen die jij kent (bijvoorbeeld om je geloof, om hoe je eruit ziet, omdat je arm of rijk bent, of omdat je een handicap hebt)
- Je hebt het gevoel dat anderen rekening houden met wie jij bent
- Je hebt het gevoel dat je dezelfde kansen krijgt als andere kinderen
- Je kunt alleen zijn wanneer jij dat wilt
- Jouw ouders, opvoeders of anderen, lezen niet zomaar mee met je WhatsApp-gesprekken, e-mails of brieven

Wil je daar iets over vertellen?

...

Nu komen de laatste paar vragen. Het is belangrijk dat je veilig kunt opgroeien. Thuis, maar ook op school en in de buurt. Ook daar zijn kinderrechten voor. Je hebt bijvoorbeeld recht op bescherming tegen geweld en mishandeling. Ook moet je beschermd worden tegen gevaarlijke dingen, zoals drugs. Een heel belangrijk kinderrecht is het recht om informatie te krijgen over dingen die voor jou belangrijk zijn. Bijvoorbeeld over waar je woont of waar je naar school gaat. Dit is nodig, omdat je ook het recht hebt om je eigen mening te vormen en die te laten horen. Hierna komen 3 vragen over dit soort kinderrechten. Je kunt weer bij iedere vraag aankruisen hoe het voor jou is.

17. De veiligheid bij mij in huis, vind ik...

Goed Voldoende Matig Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je voelt je veilig bij jou thuis
- Er wordt bij jou thuis geen geweld gebruikt
- Er wordt bij jou thuis geen drugs gebruikt
- Er wordt bij jou thuis niet gescholden

Wil je daar iets over vertellen?

...

18. De veiligheid bij mij in de buurt, vind ik... Goed Voldoende Matig Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je voelt je veilig in jouw buurt
- Er is weinig ruzie in de buurt
- Er wordt niet vaak ingebroken in jouw buurt
- Er is geen crimineel gedrag
- Er hangen geen vervelende mensen of jongeren rond in jouw buurt

Wil je daar iets over vertellen?

...

19. Ik vind de mate van zekerheid in mijn leven... Goed Voldoende Matig Onvoldoende

Hiermee bedoelen we:

- Je hebt vertrouwen in je toekomst
- Je woont langere tijd op één plek (je bent niet vaak verhuisd)
- Als er iets verandert dan wordt dat met jou besproken
- Je bent niet plotseling van school gewisseld
- Er zijn geen grote dingen gebeurd in je leven die je moeilijk of vervelend vond

Wil je daar iets over vertellen?

...

20. Welk cijfer geef jij aan jouw leven?

- 1   6
 2   7
 3   8
 4   9
 5   10

21. Wat vind je fijn in jouw leven?

(Bijvoorbeeld bij jou thuis, op school of in jouw buurt)

...

22. Wat kan er beter, om jouw leven (nog) leuker te maken?

(Bijvoorbeeld bij jou thuis, op school of in jouw buurt)

...

23. Wat vind je belangrijk voor de toekomst van jou en andere jongeren in Nederland?

...

24. Waar wil jij graag over meebeslissen in jouw leven? Mag je dat nu al?

	Bij thuis	jou	Op school	Bij (jeugd)zorg	In buurt	de	Weet niet	ik	Wil niet	ik
Ik mag meebeslissen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou graag willen meebeslissen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

De komende jaren gaat Margrite, de Kinderombudsvrouw, zich inzetten voor alle kinderen in Nederland. Ze wil graag van jou horen waar ze kinderen mee kan helpen.

25. Als jij Kinderombudsman of Kinderombudsvrouw was, wat zou je dan willen veranderen voor kinderen in Nederland?

...

We zijn bijna aan het einde van de vragenlijst. We willen je graag nog een paar laatste vragen stellen.

26. Ga je naar school?

- Ja, ik ga naar de middelbare school of het MBO
- Ja, ik ga nog naar de basisschool
- Ja, ik ga naar school en ik werk ook
- Nee, ik ga niet naar school. Ik werk
- Nee, ik ga niet naar school en heb ook geen werk
- Anders, namelijk ...

27. Welke type school volg je?

- Praktijkonderwijs
- VMBO basis of VMBO kader
- VMBO-gl of VMBO-tl
- MBO1 of MBO 2
- MBO3 of MBO4
- HAVO
- VWO
- HBO
- WO

Anders, namelijk:

28. In welke provincie woon je?

Drenthe

Flevoland

Friesland

Gelderland

Groningen

Limburg

Noord-Brabant

Noord-Holland

Overijssel

Utrecht

Zeeland

Zuid-Holland

29. Wil je hier de eerste 4 cijfers van jouw postcode invullen?

...

30. Wist je vóór deze vragenlijst al wat kinderrechten zijn?

Ja

Nee

31. Had je vóór deze vragenlijst al eens van de Kinderombudsman gehoord?

Ja

Nee

BIJLAGE 2: HET KINDERRECHTENVERDRAG

De Kinderombudsman heeft de taak wetgeving, beleid en de uitvoering daarvan te controleren op de naleving van de kinderrechten zoals opgenomen in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK).

Het Kinderrechtenverdrag kent vier basisprincipes. Artikel 2 van het verdrag stelt dat alle rechten uit het verdrag voor alle kinderen en jongeren gelden. Artikel 3 stelt dat bij alle besluiten die genomen worden de belangen van kinderen een eerste overweging moeten zijn. Dit principe geldt voor alle besluiten die genomen worden over individuele kinderen en jongeren, maar ook voor groepen kinderen en jongeren in het algemeen. Artikel 6 stelt dat elk kind recht heeft op leven en dat de overheid hiervoor waarborgen moet bieden. Artikel 12 stelt dat het kind het recht heeft om zijn mening te geven over alle zaken die hem aangaan. Deze vier artikelen moeten volgens het Kinderrechtencomité in onderlinge samenhang worden gezien. Dit betekent dat bij alle besluiten die er worden genomen, het ontwikkelingsbelang van kinderen en jongeren leidend is, dat kinderen en jongeren hierbij gelijk behandeld moeten worden en dat hun mening moet worden meegewogen bij ieder te nemen besluit. De overige bepalingen van het Kinderrechtenverdrag moeten vanuit dit perspectief worden bekeken.

Voor kinderen die problemen in de thuissituatie ervaren, kunnen er daarnaast nog een aantal andere kinderrechten onder druk staan. Zeker als er sprake is van een stapeling van problemen. Afhankelijk van de (combinatie van) problemen die kunnen spelen in de gezinssituatie, kunnen er zorgen over:

- De rol van ouders bij de begeleiding en ontwikkeling van het kind (artikel 5). Dit kan spelen in elk gezin waarbij ouders door de ervaren stress niet meer goed in staat zijn vorm te geven aan hun opvoedingsgedrag.
- Dit geldt evenzo voor het zorg dragen voor de ouderlijke verantwoordelijkheden (artikel 18).
- In gezinnen waarbij sprake is van (in ieder geval) een complexe scheiding kan het contact tussen ouder en kind onder druk komen staan (artikel 9).
- Daar waar sprake is van ruzie en strijd (binnen het gezin of tussen gescheiden ouders) kan artikel 19 onder druk komen staan, die stelt dat kinderen beschermt moeten worden tegen misbruik en verwaarlozing.
- Voor kinderen die opgroeien in armoede geldt dat er problemen kunnen ontstaan met hun gezondheid (artikel 24), dat zij niet altijd de zorg krijgen of kunnen krijgen die zij nodig hebben (artikel 24 en 26) en dat door de armoede een adequate levensstandaard (artikel 27) niet gegarandeerd is.

BIJLAGE 3: STATISTISCHE ONDERBOUWING EN EXTRA INFORMATIE

Bepalen verdeling (normaliteit)

Om te bepalen welke analyses uitgevoerd kunnen worden op de data gezien de relatief kleine groepen bij twee of drie problemen thuis, hebben we in relatie tot de onafhankelijke variabele ('Stapelings Problemen'), voor de afhankelijke variabele ('Cijfer Leven'), de variabele ('BIC-thuis') en de variabele ('BIC-omgeving') via de Explore-functie van SPSS zogeheten tests of normality uitgevoerd.

Zoals uit tabel 1 blijkt, is met name de groep kinderen met één probleem thuis problematisch. Uit de test of normality blijkt dat voor alle variabelen geldt dat de data van de groep kinderen met één probleem thuis of met twee problemen thuis significant afwijken van een normaalverdeling ($p < .05$). Voor de kinderen met twee of drie problemen thuis lijken alle variabelen redelijk normaal verdeeld.

Tabel 2: Resultaten van de Test of Normality voor de afhankelijke en interacterende variabelen

Kwetsbare groep	Variabele (gemiddelde)	Skewness ^l	Kurtosis ^m	Test of Normality (p)
Rapportcijfer (1-10)				
1	7,3	-3,7*	2,5*	0,000 [†]
2	6,6	-2,3*	1,9	0,004 [†]
3	5,1	0,8	-0,4	0,194
BIC-Thuis (1-28)				
1	24,2	-6,9*	3,4*	0,000 [†]
2	23,5	-1,7	-0,8	0,005 [†]
3	19,7	-0,8	-0,3	0,511
BIC-omgeving (1-28)				
1	22,8	-4,9*	3,2*	0,000 [†]
2	22,4	0,6	-1,8	0,0030 [†]
3	19	-0,7	0,2	0,520

*: Om te bepalen of de skewness of kurtosis significant afwijkend is, kan de Z-waarde berekend worden door de skewness of kurtosis te delen door de standaardfout. Als de Z-waarde tussen de -2 en de 2 valt is de skewness of de kurtosis niet afwijkend van een normale verdeling. In de tabel staat door middel van het * -symbool aangegeven welke scores significant zijn en daarmee duiden op niet-normaal verdeelde data.

†: De test of normality bepaalt of de data qua verdeling significant afwijkt van een normaalverdeling, waarbij een score (p) lager dan .05 er op duidt dat de verdeling van de data significant afwijkt van een normaalverdeling (d.w.z. niet normaal verdeeld is). In de tabel is door middel van het †-symbool aangegeven welke scores significant afwijken van een normaalverdeling. Voor de grotere groep (één kwetsbaarheid) is hierbij gekeken naar de score op de Kolmogorov-Smirnov, voor de twee kleinere groepen (twee en drie kwetsbaarheden) is de score op de Shapiro-Wilk weergegeven.

Regressie

Omdat het voor de analyses die we willen uitvoeren, belangrijk is om te weten hoe de data verdeeld is, hebben we door middel van een (lineaire) regressieanalyse ook

^l Skewness meet de symmetrie in de verdeling van de data. Voor een normaalverdeling moeten de scores gelijkmatig verdeeld zijn. Een optimale normaalverdeling heeft een skewness van 0.

^m Kurtosis meet de pieken in de verdeling. Voor een normaalverdeling moeten de scores gelijkmatig verdeeld zijn. Een optimale normaalverdeling heeft een kurtosis van 0.

vastgesteld of het bovenstaande model past bij de data die we verzameld hebben én of de 'fouten' in de data (d.w.z. de manier waarop de data niet past bij het model) wel normaal verdeeld is. Als deze afwijking gelijkmatig over de data verdeeld is, geeft dat meer ruimte in de mogelijke analyses die gebruikt kunnen worden.

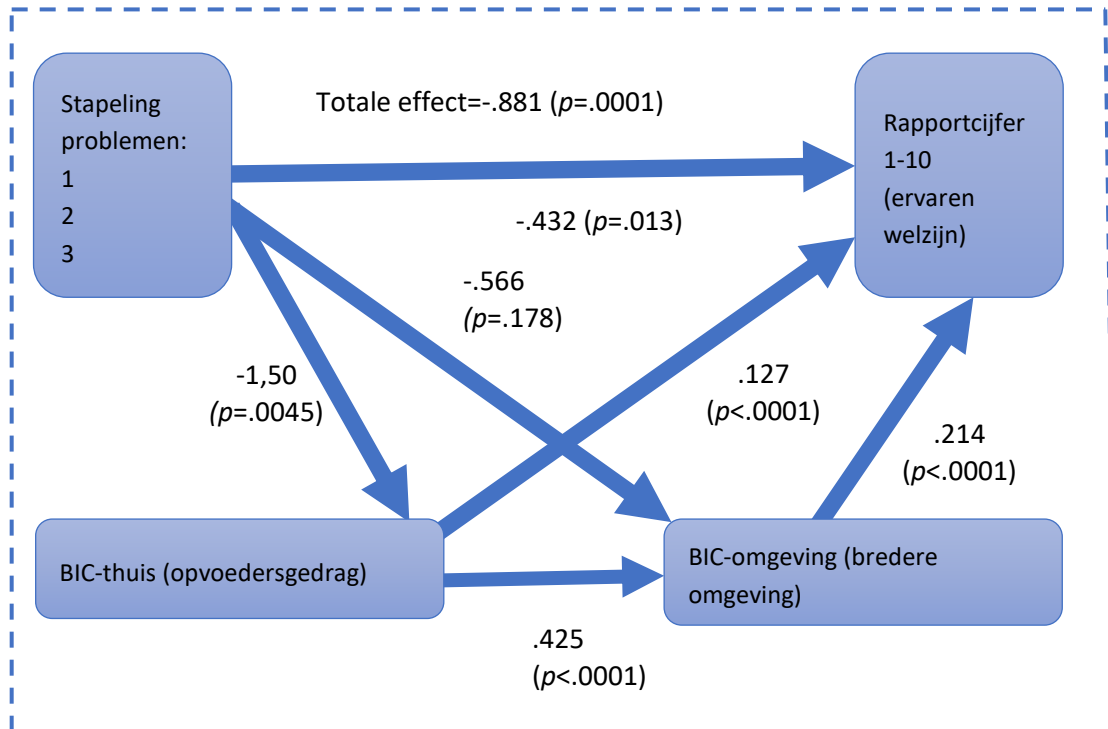
Uit de regressieanalyse blijkt dat de fouten in de data normaal verdeeld zijn, en we de geplande analyses uit konden voeren. Ook blijkt uit de regressieanalyse dat er in belangrijke relaties bestaan tussen de vier verschillende variabelen in dit onderzoek (Stapeling Problemen, Cijfer Leven, BIC thuis en BIC omgeving). De relatie met 'Stapeling Problemen' is in alle gevallen negatief, d.w.z. hoe meer problemen kinderen in de thuissituatie ervaren, hoe lager cijfer zij aan hun leven geven, hoe lager zijn de omgevingsvoorwaarden van de thuissituatie beoordelen en hoe lager zij de omgevingsvoorwaarden van de bredere sociale omgeving waarderen. De overige relaties zijn allemaal positief, d.w.z. hoe hoger kinderen scoren op de ene variabele, hoe hoger zij ook scoren op de andere variabelen.

De relatie tussen 'Cijfer Leven' en 'BIC omgeving' is het sterkst ($r=.615$, $p<.0001$), de relatie tussen 'Cijfer Leven' en 'Stapeling Problemen' is het zwakst ($r=-.270$, $p<.0001$). Bovendien blijkt dat het model waarin alle vier de variabelen meegenomen worden, het beste past bij de data die we hebben ($F=59,349$, $p<.0001$). De drie variabelen 'Stapeling Problemen', 'BIC Thuis' en 'BIC Omgeving' verklaren gezamenlijk bijna 50% van de variatie in de afhankelijke variabele 'rapportcijfer leven' ($R^2 (adj) = .470$, $p<.0001$). Als we kijken naar de unieke relatie die elk van de onafhankelijk variabelen heeft met de afhankelijke variabele 'Cijfer Leven', dan zien we dat die zwak (Stapeling Problemen; $r=-.129$) tot gemiddeld is (BIC Thuis, $r=.255$; BIC Omgeving, $r=.384$).

BIJLAGE 4: STATISTISCHE ONDERBOUWING VAN DE BEVINDINGEN

Model 1: BIC Thuis en BIC Omgeving als mediator

Model 1: Model van de onderzochte onderlinge relaties tussen de risicofactoren en het ervaren welzijn van het kind

Stapeling problemen – BIC Thuis: $b = -1.50$, $t = -2.869$, $p = .0045$ ($< .01$); $R^2 = .039$

Stapeling Problemen – BIC Thuis – BIC Omgeving:

Stapeling problemen $b = -.566$, $t = -1.350$, $p = .179$ ($> .05$),
 BIC Thuis $b = .425$, $t = 7.712$, $p < .0001$; $R^2 = .252$

Stapeling Problemen – BIC Thuis – BIC Omgeving – Cijfer Leven:

Stapeling problemen $b = -.432$, $t = -2.515$, $p = .013$ ($< .05$),
 BIC Thuis $b = .127$, $t = 4.97$, $p < .0001$,
 BIC Omgeving $b = .214$, $t = 7.484$, $p < .0001$; $R^2 = .469$

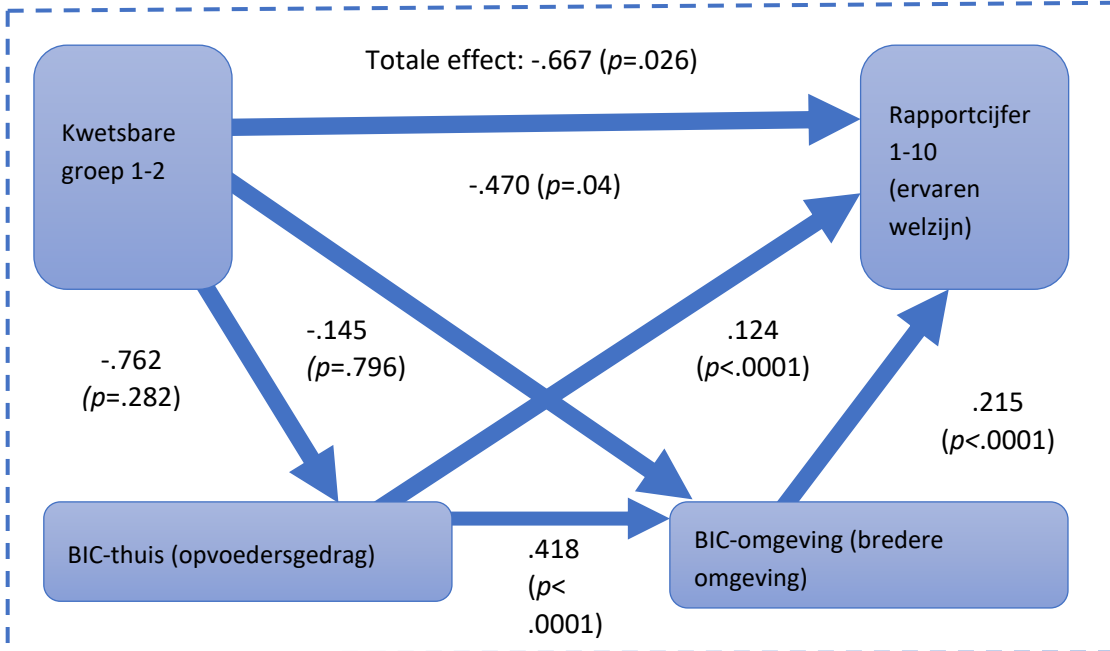
$R^2 = .0729$ ($p < .0001$)

Indirecte relatie via BIC Thuis, $effect = -.1907$

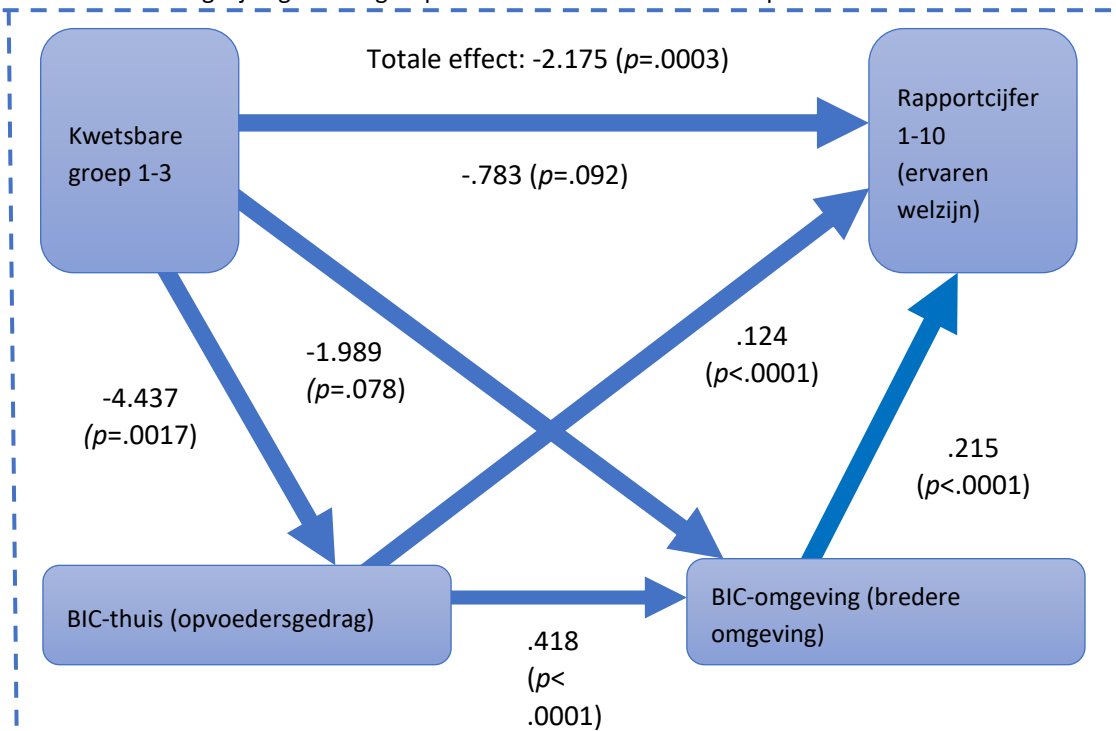
Indirecte relatie via BIC Thuis en BIC Omgeving, $effect = -.1369$

Modellen 2 en 3: Vergelijking tussen groepen kinderen op basis van aantal kwetsbaarheden

Model 2: Vergelijking van de groep kinderen met één versus twee problemen thuis

Model 3: Vergelijking van de groep kinderen met één versus drie problemen thuis

Model 2: Indirecte relatie via BIC Thuis; geen effect, indirecte relatie via BIC Thuis en BIC Omgeving; geen effect.

Model 3: Indirecte relatie via BIC Thuis, *effect*= -.565, indirecte relatie via BIC Thuis en BIC Omgeving, *effect*= -.399

Vergelijking model 2 en 3: R^2 -change= .0781, F = 8,5592, p = .0003 (<.05).